

Kuramdan Uygulamaya Döngüsellik: Yenişehir Gıda Çarşısında Stüdyo ve Araştırma Projeleri Yürütmek

**Kuramdan Uygulamaya Döngüsellik:
Yenişehir Gıda Çarşısı'nda
Stüdyo ve Araştırma Projeleri Yürütmek**

Kuramdan Uygulamaya Döngüsellik: Yenişehir Gıda Çarşısında Stüdyo ve Araştırma Projeleri Yürütmek

Haziran 2023, İzmir

© Her hakkı saklıdır.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE)

ISSN:

Hazırlayanlar:

Prof. Dr. İpek Akpınar
Dr. Öğr. Görevlisi Can Gündüz
Dr. Öğr. Üyesi Esin Özdemir Ulutaş
Mimar Şeyma Çetin Nadas

Grafik Tasarım:

Mimar Şeyma Çetin Nadas

İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi AR-GE Projesi kitapçığı, İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 2022-2023 Güz Dönemi CP 401 nolu Kentsel Tasarım Stüdyosunun unutulmaz parçası; 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri sırasında kaybettiğimiz, anılarımızda yaşatacağımız değerli öğrencimiz **Muhammed Fırat Pehlivan**'a adanmıştır.

İZMİR YENİŞEHİR GIDA ÇARŞISI VE YAKIN ÇEVRESİNİN DÖNGÜSEL KENT İLKELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İzmir Kalkınma Ajansı İzmir'in var olan kaynaklarının etkin ve verimli şekilde değerlendirilmesini amaçlamakta gerek iklim değişikliği ile mücadele gerekse çevresel tehditlerin ortadan kaldırılarak ekonomik gelişmenin devamlılığının sağlanması için yeşil büyüme ve mavi büyüme yaklaşımlarını önemli bir araç olarak görmektedir. Bu bağlamda, İzmir'in mekânsal gelişmesi ve faaliyetlerin mekânda örgütlenmesi bakımından; daha az tüketen, stokları ve kıymetlerini geliştirecek önlemleri alan, verimlilik sağlamaya yönelik tercihlerde bulunan, atık ve emisyonlarını azaltan, yeni nesil üretici ve yaratıcı faaliyetler ile eskinin uyumlandırılmasına yönelik hibrit çözümlerin önünü açacak işlevsel ve tasarımsal çözümler geliştiren bir tutum izlenmesi gerektiği görülmektedir. Doğayla uyumlu bir yaşamın inşasına katkı veren bu yaklaşım, özel nitelikli olduğu değerlendirilen kent parçalarında farklı mekânsal gelişim stratejileri geliştirilmesini de gerektirmektedir. Dolayısıyla, 2022 yılı Teknik Destek Çağrımızın önceliklerinden birisi, İzmir'de mevcut durumu ve taşıdığı potansiyel itibari ile kentsel dayanıklılığın güçlendirilmesi ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, sürdürülebilir üretim ve hizmet sunumunun sağlanması açısından stratejik önemi olan alanlarla ilgili mekânsal planlamaya katkı sağlayacak çalışmaların desteklenmesi olmuştur.

Küçük ölçekli sanayi siteleri ve çarşılar, kentsel organizma içerisinde özel işlevler taşıyan alanlardır. Kentsel gelişmenin seyri içerisinde ilişkide olduğu kentsel çevre ile sürekli yenilenen işlevsel ve biçimsel bağılıkları nedeniyle iyileştirme, sağlıklılaştırma, dönüşüm veya taşınma gibi yeniden değerlendirmelere konu olabilmektedir. Ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı çarşıların, kent ile fiziki ve sosyal bağlamda uyumlanmalarına yönelik işlev çeşitlenmesi programlarının geliştirilmesi, erişilebilirliklerinin artırılması ve o bölgelere özel mikro ölçekte lojistik planlama çalışmaları yürütülmesi ve güvenli mekânın üretilmesine yönelik müdahalelerin tasarlanması İzmir gibi liman ve ticaret şehirleri için özel önem arz etmektedir.

Sosyo-mekânsal ve iktisadi bakımdan bölge coğrafyasının dirençlilik ve yaratıcı hibritlikler doğuracak şekilde yeniden yapılanması için çeşitlilik karşıtı tek işlevli bölgelemeler esasında olmayan, birbirine geçişliliği ve kültürleşmeyi teşvik eden mekânsal programlar geliştirilmesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz. 'Endüstri odaklı kentleşme', 'kentsel gıda planlaması' ve benzeri tematik ele alımlar, geleceğin üreten kentlerinin alacağı yeni biçimlerin önerilebilmesi ve modellerinin denenmesi için fırsatlar sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında, döngüsel kent ve ekonomi eğilimlerini iyi tasarım ilkeleri çerçevesinde "döngüsel çarşı" teması ile ele alan ve yorumlayan bir çaba sarf edilmiştir.

İzmir Kalkınma Ajansı olarak uyguladığımız programlarda üniversitelerdeki bilginin, gençlerin yaratıcılık ve üretkenliklerinin bölgenin ihtiyaç ve önceliklerine yönelmesini sağlamak, yerel kalkınma için çok etkileşimli bir çalışma pratiğini güçlendirmek istiyoruz. İzmir'de kamu-üniversite işbirliğini, ortak çalışma ve düşünme pratiklerini, katılımcılığı ve açık inovasyonu geliştirmeyi, bu yaklaşıma sahip mekân odağındaki çalışmalarla yerel yönetimler başta olmak üzere bölge aktörlerine politika tasarlama ve karar verme süreçlerinde ufuk açıcı analiz ve öneriler sağlamayı hedefliyoruz.

2022 yılı Teknik Destek Çağrımız kapsamında hayata geçirilen çalışmanın sonuçları kadar yaklaşım ve yöntemi ile de İzmir'in sürdürülebilir gelişmesine iyi bir örnek olarak katkı sağlamasını diler, çalışmaya emek veren proje ekibi üyesi değerli akademisyen ve öğrencilere, katkı ve katılımları ile destek olan tüm bölge paydaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Dr. Saygın Can Oğuz
İzmir Kalkınma Ajansı
Mavi Büyüme Politikaları Birim Başkanı

SUNUŞ

Döngüsel kent kavramı yaşamlarımıza daha çok girmeye başladı. Bunun temelde üç ana nedeni var. Artık insan çağı diye de adlandırılan antroposenin yıkıcı etkilerini hızla yaşadığımız bir döneme girdik. Çoklu krizler çağı olarak da adlandırılan içinde bulunduğumuz on yıl birçok değişim ihtiyacını da zorunlu olarak beraberinde getirdi. Öncelikle COVID19 pandemisi başta gıda tedariki olmak üzere lojistik zincirlerindeki problemi ve kırılganlığı açıkça ortaya koydu. İkincisi, sonlu olan Dünya kaynakları artık gezegensel kentleşmenin taleplerine yetişemiyor. Nihayetinde iklim aciliyeti tüm kentsel konularda hızlı harekete geçilmesi ve hedefler üzerinde uzlaşılmasına yönelik ihtiyacı ortaya çıkarttı.

Döngüsel kentin belki de en iyi vücut bulmuş örneklerinden biri İngiliz iktisatçı Kate Raworth'un ortaya attığı ve 10 yıldır dolaşımında ve gelişimde olan simit ekonomisi. Bu sosyo-ekolojik model bize toplumun tabanındaki ihtiyaçları ıskalamadan aşırı tüketimciliğin yok etmeye başladığı Dünyamız kaynaklarının kullanımında ekolojik tavana dikkat çekerek, üretilen tüm değer bu ikisi arasındaki adil ve güvenli alanda kalmasını öneriyor. Kaynaklara akrabamız gibi hassas davranmamızı öneren Raworth'un temellerini attığı döngüsel kentin mekanları nasıl olabilir, bir kent parçasında veya bir mahallede karşılığı nedir? Pandemi ve son dönemde yaşadığımız büyük deprem felaketi gibi afetlerde deneyimlediğimiz gibi kentleri kırılganlaştıran lojistik ağlarındaki çöküş kentteki canlı bir kent içi lojistik bölgede hangi dinamiklerle ve nasıl sürdürülebilir ve dirençli bir biçimde ele alınabilir?

İşte bu yukarıdaki saiklerle başladığımız "İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi Arge Projesi" İzmir Kalkınma Ajansı 2022 yılı Teknik Destek Programı kapsamında İzdoğa'nın

yararlanıcısı olduğu ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü CP401 kodlu Kentsel Tasarım Stüdyosu kapsamındaki ilk tematik yaklaşımlar ile başlayıp sonrasında pek çok kez rafine edilerek gelişti ve elinizdeki kitaptaki kıymetli katkılar ile zenginleşti. Proje stüdyosu ve sonrasında katılımcı bir süreçle yürütülen arge çalışması İzmir'de üniversite, özel sektör, yerel yönetim ve sivil toplumun bir araya gelerek üzerinde düşündüğü ve tartıştığı yenilikçi çalışmaların arasında yerini aldı. Bu kapsamda, döngüsel kentin sosyo-ekolojik bir modelle ve farklı kentsel senaryolar ile test edildiği, "döngüsel çarşı" teması üzerinden kentsel tasarım ilkelerinin rehber haline getirildiği ve buradan hareketle kavramsal izdüşümlerinin de tartışıldığı bir öncü örneğe dönüştü.

İzmir Kalkınma Ajansı'nın kentin üretim, tüketim ve dağıtım ağlarını ekonomik ilişkilerin sınırları dışına çıkararak bütünsel bir mekansal örgü olarak da tartışılmasına imkan veren öncü bakış açısı, İzdoğa'nın döngüsel kentin İzmir'de birey ve işletme ölçeğinde başlatıcısı olduğu yenilikçi 'İzdönüşüm' projesi, İzmir Büyükşehir Belediyesinin Yenişehir Gıda Çarşısı çevresinde sürdürdüğü Halkapınar Aktarma İstasyonu çevresindeki Atıl Alanların Yeniden kazanılması gibi projeleri de çalışmamızın ana temasını destekleyen ilham kaynaklarımız oldular. Bizler, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama ve Mimarlık Bölümlerinin ortaklaşa çalışması olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmamıza katkı ve emek veren tüm paydaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunarız.

Proje Ekibi Adına

Prof. Dr. Koray Velibeyoğlu
İYTE Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı

İÇİNDEKİLER

I Başlarken

İzmir'de Döngüsellik Odaklı Stüdyo ve Araştırma Süreçlerinin Değerlendirilmesi

3 Bir Özgün Model Olarak İYTE Mimarlık Fakültesi Kentsel Tasarım Stüdyosu (ŞBP/MİM 401)

Can Gündüz, İpek Akpınar

8 Yenişehir Gıda Çarşısı: Dünü, Bugünü ve Geleceğine Kısa Bir Bakış

Esin Özdemir Ulutaş, Nicel Saygın

Kuram ve Uygulamada Döngüsellik

I3 İş Merkezlerinde Döngüsel Ekonomi İş Modellerine Geçiş

Müge Nurgün

I7 Kentler ve Çoklu Krizleri Üzerine Alternatif Bir Tartışma

Murad Tiryakioğlu

**I9 Döngüsel Kent İlkeleri, Şehircilik ve Atık Yönetimi
Bir Başka Atık Yönetimi: İnovatif Kent İzmir**

Cem Türkay

23 Stüdyo Eğitimi ve Ar-Ge Süreçlerine Katkı Koyanlar

Başlarken

İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı, İzmir'in Konak ilçesinin Halkapınar bölgesinde, kırk yılı aşkın bir süredir varlığını sürdüren ve kent bütününe hizmet eden bir toptan ve perakende ticaret merkezidir. Yaklaşık 600 hektarlık bir alanda, 3 bin 350 firma ile, yaklaşık 20 bin kişiye istihdam sağlayan Çarşı; merkezi konumu, köklü geçmişi, ekonomik canlılığı ve hacmiyle, sadece İzmir'in değil, Ege Bölgesi'nin de en önemli ticaret merkezlerinden biri konumundadır. Adının aksine sadece gıda değil, kentlinin elektrikli aletlerinden kırtasiye veya kozmetik malzemelerine kadar pek çok gereksinimini karşılayabileceği, kentsel ulaşım ağlarının düğüm noktasında, canlı bir ekonomik yaşama sahip, ancak trafikten güvenliğe kadar pek çok sosyal ve mekansal sorunu bünyesinde barındıran bir kent parçasıdır.

Tüm bu kentsel sorunları, dinamikleri ve potansiyeli bir arada ele alabilmek amacıyla yola çıkan İYTE Mimarlık Fakültesi 2022-2023 Akademik yılı Güz Dönemi Kentsel Tasarım Stüdyosu (ŞBP/MİM 401), çalışma alanını Yenişehir Gıda Çarşısı olarak belirledi. Kavramsal çerçevesini "döngüsellik" olarak tanımlayan stüdyo; analiz ve tasarım sürecini, eğitim süreciyle iç içe geçen ve İZKA Teknik Destek Programı kapsamındaki İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi AR-GE Projesi ile birlikte yürüttü. Süreçte, İZdoğa'nın bilimsel ve kurumsal desteğini de alarak, disiplinlerarası eğitim ve araştırma-tabanlı stüdyo özelliğini, kurumsal iş birlikleriyle pekiştirme imkanı buldu. Stüdyo ile AR-GE Projesi süreçlerinin, eğitim dönemi boyunca birbirini besleyecek biçimde eş-zamanlı olarak gerçekleşmesi, stüdyonun edinimlerinin AR-GE Projesinin ileri aşamalarına altlık oluşturmasını sağladı.

Disiplinlerarası eğitim ve araştırma süreçlerinden birlikte öğrendiğimiz bu yolculukta, sadece döngüsellik değil, sürdürülebilirlik ve dirençlilik temaları da sıklıkla ele aldığımız ve tartıştığımız kavramlar oldular. Sürdürülebilir ve dirençli kentleri tartışırken, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşadığımız elim depremlerde, stüdyo takımımızın çok değerli bir üyesi, sevgili öğrencimiz ve genç meslektaş adayımız M. Fırat Pehlivan'ı yitirmenin üzüntüsünü derinden yaşadık. Hem Fırat'ın anısını yaşatmak, hem de eğitim ve araştırma süreçleri deneyimlerimizi paylaşmak amacıyla süreç sonunda bu kitabı hazırladık. Bu çalışma, eğitim ve araştırma süreçlerinde, bir güncel kritik tema çerçevesinde nasıl bir araya gelinebileceğini, farklı paydaşlar, farklı görüşlerin süreçleri nasıl olumlu besleyebileceğini, uygulama ve kuramın tasarım süreçlerini nasıl birlikte tetikleyebileceğini aktarıyor. Çok seslilik, diyalog, çoğulculuk, insan ve doğa odaklılık, süreç-sonuç arasındaki alışverişi de pekiştiriyor.

Çalışmanın İzmir'de Döngüsellik Odaklı Stüdyo ve Araştırma Süreçlerinin Değerlendirilmesi başlıklı ilk bölümünde, İzmir'de Yenişehir Gıda Çarşısı ve çevresinde, döngüsellik odaklı bir stüdyo ve araştırma süreçlerine iki yazı ile odaklanılmakta. Can Gündüz ve İpek Akpınar, "Bir Özgün Model olarak İYTE Mimarlık Fakültesi Kentsel Tasarım Stüdyosu (ŞBP/MİM401)" başlıklı yazıları ile disiplinlerarası bir stüdyo eğitiminin kavramsal çerçevesini ortaya koyuyorlar. Esin Özdemir Ulutaş ve Nicel Saygın, "Yeni Şehir Gıda Çarşısı: Dünü, Bugünü ve Geleceğine Kısa bir Bakış" başlıklı yazı ile Yenişehir Gıda Çarşısı'nın kentsel bağlamını, dinamiklerini, somut sorun ve potansiyellerini ele alıyorlar.

Stüdyo ve araştırma projesi süreçlerinin ele alındığı Kuram ve Uygulamada Döngüsellik başlıklı ikinci bölümde ise; bu süreçlere yoğun katkı koyan, seminerlerle destekleyen üç danışmanın yazısı yer almakta. Müge Nurgün, "İş Merkezlerinde Döngüsel Ekonomi İş Modellerine Geçiş" yazısında, 21. Yüzyıldaki yeni gelişmelerin ve dinamiklerin ışığında döngüsel ekonomiyi ve iş modellerini masaya yatırırken; Murad Tiryakioğlu, "Kentler ve Çoklu Krizler: Alternatif Bir Tartışma" başlıklı yazısında günümüz kentlerinin karşılaştığı çetrefil sorunlar çerçevesinde, krizlere alternatif bir yaklaşım modeline odaklanıyor. Cem Türkay ise "Bir Başka Atık Yönetimi: İnovatif Kent İzmir" başlıklı yazısıyla, döngüsellik teması altında İzmir'deki ve özellikle Yenişehir Gıda Çarşısı çevresindeki atık yönetimini ve süreçlerini ele alıyor.

Bu kitapla özet bir biçimde aktarılan çok yönlü ve birbirini besleyen süreçler, 10 Haziran 2023 Cumartesi günü A. Adnan Saygun Kültür Merkezi'nde paydaşlarla tartışmaya açıldı. Süreçlerde, emek veren, katkı koyan tüm meslektaşlarımıza ve değerli kurumlarımız İZKA, İZdoğa, İYTE Mimarlık Fakültesi ve Teknopark İzmir'e teşekkürü bir borç biliriz.

Stüdyo ve AR-GE Projesi Yürütücüleri Adına

İpek Akpınar, Can Gündüz, Esin Özdemir Ulutaş, Şeyma Çetin

İzmir, 10 Haziran 2023

**İZMİR'DE DÖNGÜSELLİK ODAKLI
STÜDYO VE ARAŞTIRMA SÜREÇLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

BİR ÖZGÜN MODEL OLARAK İYTE MİMARLIK

FAKÜLTESİ KENTSEL TASARIM STÜDYOSU (ŞBP/MİM 401)

Can Gündüz, İpek Akpınar

Disiplinlerarası İş Birliğinden Disiplinlerötesi Arayışlara: Kentsel Tasarım Disiplininin Süregiden Evrimi

Dün;

20. yüzyıl kentlerin giderek artan nüfus ile büyümesi, gelişmesi ve dönüşmesi anlamında benzeri görülmemiş bir süreç olarak değerlendirilebilir. İkinci Dünya Savaşı ardından kentlerin yeniden inşa süreçleri, yapı çevrenin bütüncül planlama ve tasarımı hem planlamacıları hem mimarların odaklandığı tasarım sorunlarıydı. 20. yüzyılın ortalarında politik ve ekonomik bağlam, yeni kentsel makroformlar ve akademik açılımlarını üretti. Tam da bu çerçevede kentsel tasarım, 20. yüzyılın ikinci yarısına ait modern bir kavram olarak ilk kez İspanyol mimar ve şehir planı Josep Lluís Sert (1902-1983) tarafından 1956 yılında ABD'deki Harvard Lisansüstü Tasarım Okulu'nda düzenlenen bir dizi konferansta öne sürüldü. Bu konferansların hemen ardından, üniversitelerde açılmaya başlanan kentsel tasarım programlarıyla birlikte kısa sürede ayrı akademik bir disiplin haline geldi. Diğer bir deyişle, 20. yüzyıldaki kırılmalar, dönüşümler, kentsel sorunlarda kamusal mekân odağına alarak; mimarlık, kent planlama ve peyzaj mimarlığı disiplinlerini ortak bir zeminde birleştirerek çözümler bulabilmek amacıyla ortaya çıkmış olan kentsel tasarım disiplini yeni bir sahneye taşındılar.

Oysa bu sürecin öncesinde, 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başında, dünyanın farklı kentlerinde gerçekleştirilen kapsamlı mekânsal müdahalelerin müelliflerine bakıldığında, karşılaşılan erken 'kentsel tasarımcı' figürler mesleki arka planlarının çeşitlilikleri ile dikkat çekmekteydi: Baron Haussmann (Paris) hukukçu-bürokrat, Pierre Charles L'Enfant (Washington) ve Ildefons Cerdà (Barcelona) inşaat mühendisi, Le Corbusier (Chandigarh) ile Lúcio Costa ve Oscar Niemeyer (Brasília) mimardı. Kentsel tasarıma öncü nitelikteki kentsel araştırmaların kuramsal kökenlerini 'politik ekonomik' analizlerin ortaya çıkışında tespit edecek olduğumuzda ise,

ekonomi, politika, dil, ahlak, felsefe ve sivil toplum gibi birbirinden alabildiğine farklı alanlar üzerine yazıp çizmiş olan John Locke, Adam Smith, Montesquieu ve Hegel gibi büyük düşünürlerin 'disiplinler-öncesi' hezarfen otoriteleriyle karşılaşırız

Bugün;

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran kentlerde yaşam giderek karmaşıklaşırken, bu nüfusa hizmet etmesi planlanan kamusal mekânların nasıl tasarlanması gerektiği her coğrafya özelinde farklı dinamiklerle tartışılmaktadır. Neoliberal kentleşme politikalarının etkisiyle kamusal mekânların özelleştirilmesi, kullanım değeri yerine değişim değeri üzerinden tüketim odaklı, dışlayıcı, ayrıştırıcı kamusal mekânların üretilmesi gibi konular araştırma ve eğitim ortamlarında dile getirilen temel kaygılar olarak sıralanabilir. Benzer şekilde Türkiye özelinde, kentsel ve mimari süreçte, bireyin ve toplumun birbirine yansıttığı zihniyet, tam anlamıyla bir mücadele alanı; toplumun bireyi ele geçirdiği, bireyin topluma isyan ettiği bir kentsel zemin ve bu kentsel zemin, çelişkileriyle, zıtlıkları, dinamikleri, potansiyeli ile kentin ve toplumun modernizasyonu, küresel sermaye ile bütünleşmesinin hikâyesidir.

Bu neoliberal modernizasyon süreçlerinde, kentsel tasarımın odağındaki kamusal mekânlar, kentlerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kritik role sahip temel bir kentsel bileşendir (Madanipour, 2010). Bu kritik rol kamusal mekânların sağladığı, kentteki farklı birey ve grupları bir araya getirme (Madanipour, 2010), hem kent mekânında hem de birbirlerine karşı görünür kılma, iletişim ve etkileşim sağlama (Mitchell, 2003); politik söz üretiminin başat mekânlarından biri olması dolayısıyla

demokrasinin bir ön koşulu olarak işleme (Marcuse, 2014b); bireylerin kendini yeniden üretmesine olanak yaratma (Loukaitou-Sideris, 1995) gibi işlevler üzerinden tanımlanmaktadır. Iveson (2007) kamusal mekana dair yaklaşımları kamusal mekan kavramsallaştırmaları üzerinden iki temel başlıkta toplar:

- Kamusal mekanı fiziksel özelliklerini önceleyerek, kentte kamunun tüm üyelerine açık belli bir mekan olarak tanımlayan topografik yaklaşım.
- Kamusal mekanı herhangi bir yer ve zamanda politik eylem aracılığıyla bir iktidar mekanı haline gelebilme üzerinden tanımlayan prosedürel yaklaşım.

Iveson (2007) topografik yaklaşımları kamusal mekânın karmaşık ve dinamik yapısını yakalayamadığı, kamusal mekanı kentte sabitlenmiş bir sahne olarak ele aldığı ve geçmişte var olduğuna inanılan ideal bir kamusal mekânın yitimi anlattığı üzerine kurulu olduğu için eleştirirken; prosedürel yaklaşımları da kamusal mekânların kentle ilişkisini oluşturan fiziksel yapısını görmezden geldiği iddiasıyla yetersiz bulur. Iveson'a göre gerekli olan, her iki yaklaşımı da içeren ve kamusal mekânın çoklu boyutlarını kavrayabilen bir yaklaşımdır (Iveson, 2007). Bu çerçevede 'deneyim' kavramını kavramsallaştırma sürecine katan Sternberg (2000) deneyim üzerine temellendirdiği kentsel tasarım kuramında vurguyu "kamusal mekân deneyimine" yapmaktadır. Cuthbert (2007) ise kentsel tasarımın gerçek araştırma nesnesinin kamusal mekân olduğunu ve kamusal mekânda sosyal-toplumsal etkileşim ve iletişime odaklanan yapısının kentsel tasarımı, diğer disiplinlerden ayırdığının altını çizmektedir. O halde diğer disiplinlerden ayrılan kentsel tasarımın kimliği ve kamusal kentsel mekâna getirdiği yaklaşım nelerdir? Bu alanı farklı ve özgün kılan nedir?

Disiplinlerarası Yaklaşım

Günümüzde, insan kaynaklı iklim değişikliği ve küresel salgın gibi gezegenimizin gündelik hayatını bir bütün olarak meşgul eden krizlerin peşi sıra yaşandığı 'risk toplumu' (Beck, 2011) gerçekliği karşısında, kurumsal yapıları yerleşik hale gelmiş akademik disiplinler dahi kendi epistemolojik ve yöntemsel sınırlarını sorgulamak; giderek yeniden tanımlamak durumunda... Gezegen ölçekli sorunların çok katmanlı doğası, farklı pek çok yeni disiplinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu disiplinlerin kısa, orta ve uzun erimli ortak hedefler doğrultusunda birlikte çalışmaya sevk

etmektedir. Bunun en bilinen örneklerinden biri olan 'sürdürülebilirlik bilimi'nin siyaset üreticilerle bilimsel kurumların alışverişini gerçek hayat sorunlarına hızlı ve etkin bir biçimde uyarlamak gibi bir aciliyetin ifadesi olarak en başından itibaren disiplinlerötesi bir disiplin olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Diğer yandan, tüm bu sarsıcı gelişmelerin modernliğin ürünü olan "disiplin"lerimizin henüz hazmedemediği önceki pek çok radikal değişikliğin—son otuzyılda yaşanan çığır açıcı teknolojik gelişmelerden tutun, küreselleşme olgusu, bilgiye dayalı ekonomiye geçiş, ulus-ötesi şirketlerin yükselişi ve yeni dayanışma ve yönetim ağlarının doğuşu gibi— üstüne yaşandığını da akılda tutmak gerekir. Öyle ki, tüm bu değişiklikler kentsel tasarımın konusu olan 'politik ekonomik' nesnenin nasıl ele alınacağına ilişkin disiplinlere özgü yerleşik kabulleri de yerle bir etmektedir. Daha da önemlisi, mekân ve zaman disiplinlere özgü araştırmanın dışsal bir parametresi olarak ele alınmayı bırakıp toplumsal olarak kurgulanmış bir gerçeklik olarak yeniden keşfedilmektedir (Jessop ve Sum, 2001). Bunun sonucu olarak, son yıllarda kentsel araştırma süreçlerinde giderek daha fazla yaşanan girift saha deneyimleri, araştırma nesnesine özgü belirsizlikler, kurumsal ve kayıt dışı bilgi türleri arasındaki çelişkilerden kaynaklı kafa karışıklıkları araştırmacıları disiplinlerötesi arayışlara başvurmaya, sözcümleri stratejik bir yön belirleme metodolojisi olarak Fransız filozof Gilles Deleuze'ün felsefesinden sosyal bilimlere devşirilen 'eylem-araştırması' yaklaşımı gibi araştırma ve uygulamayı birbirine ören katılımcılık temelli pratikleri devreye sokmaya sevk etmektedir (Coleman ve Ringrose, 2013).

Burada vurgulanması gereken, disiplinlerarası çalışmanın ve disiplinlerötesi arayışların amacı, mimarlık kuramcısı Mark Linder'in ifade ettiği üzere, disiplinlere birbirlerinin farklılıklarını, kimliklerini veya sınırlarını dayatmak değil, kimliklerinin esnekliğini ve disiplinler arasındaki müzakerelerin nasıl yeniden yapılandırılmış uygulamaya biçimleri ürettiğini sergilemektir. Diğer bir deyişle, her disiplin kendine özgü teknikleri, kavramları ve kelime dağarcığını kullanmaya devam ederken aynı zamanda disiplinlerarası çalışmalarda ortaya çıkan "disiplinsiz" görünümündeki değişikliklere açık olduğu ölçüde o disiplini hem yoğunlaştıracak hem de genişletecektir (Linder, 2005). Geleneksel disiplinlerarası iş birliğinin ötesine geçen arayışlar için artık mesele, sömürgecilik sonrası yazında kültürel melezlik üzerine yorumlarıyla tanınan Hintli düşünür Homi Bhabha'nın da tespit ettiği gibi, diğer bir disiplinden faydalanarak

temelimizi güçlendirmek değil, aksine bazı temel fikirlerimizin derinden sarsılmasıyla, kendi disiplinlerimizin sınırında yaşamaya başladığımız gerçeği ile yüzleşmedir; tam da bu nedenle bir var kalım hamlesidir. Burada bizden beklenen, disipline özgü tecrübemizi, bilgi ve becerilerimizi yanımızda getirirken disiplin üzerinde denetim kurma reflekslerimizi evde bırakmamızı talep eden bilgilerin formülasyonudur (Bhabha, 1995). Hatta, Fransız düşünür Felix Guattari'ye göre bir kentsel tasarım müdahalesinden en fazla etkilenecek grup ve bireylerin taleplerine kulak verebilmek için artık disiplinlerarası ve disiplinlerötesi arayışların da ötesine geçilerek kurumsal akademik ve mesleki uzmanlıkların yanı sıra sahadaki tüm toplumsal oluşumlara özgü bilgi ve deneyim birikimlerini sürekli çaprazlamasına kat edecek estetik ve politika temelli yeni deneysel yaklaşımlar geliştirilmelidir (Guattari, 2015).

Tam da bu çerçevede üniversiteler, eğitim-araştırma-toplumsal fayda açılımları ile uzun soluklu koşullarını yeniden yapılandırma; bilgiye sahip olan kimlikten birlikte araştıran ve bu araştırma ortamında dinamik bilgiyi kolektif üreten ortamlara dönüşüyorlar, kurumsal sürdürülebilirliklerini çok disiplinli - disiplinlerarası ortamlarla pekiştirme aşamasına geçiyorlar.

İYTE ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosu: Eğitim Strüktürü ve Araştırma-Tabanlı Yapısı

İlk mezunlarını 20 yıl önce veren İYTE Mimarlık ve Şehir Bölge Planlama Bölümleri, 1992 yılında Türkiye'de özgün bir yüksek öğretim modeli olarak kurulan Enstitünün altında yapılandılar. Örgün Lisans Eğitiminin 1998 yılında Mühendislik ve Fen Fakülteleri ile başladığı İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi 1994 yılında iki bölümlü kuruldu. Ve iki Bölüm arası disiplinlerarası açılımı ile en özgün eğitim yapılarından birini kurguladı.

Ülkemizde Kentsel Tasarım eğitimi, Mimarlık ile Şehir ve Bölge Planlama disiplinlerinin ara kesitindeki çetrefilli konumundan ötürü bölümlerin 'Lisans' eğitim müfredatlarında yer alabildikleri ender zamanlarda, genellikle söz konusu iki ana disiplinden birinin uhdesinde ve dolayısıyla disiplinlerden yalnızca birinin eğitsel öncelikleri doğrultusunda ele alına gelmiştir. İYTE Mimarlık Fakültesinin altında kurgulanan ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosu ise, Türkiye'deki üniversitelerin çatıları altında yer alan tüm Şehir ve Bölge Planlama ve Mimarlık Bölümleri arasında, öğrenci ve öğretim üyelerinin tüm süreci baştan sona birlikte yürüttükleri tek Kentsel Tasarım Stüdyosu olarak öne çıkmaktadır.

Üniversitemizin kendi kurumsal akademik çatısı altında kuruluş aşamasından bu yana Sosyal Bilimler Fakültesinin yer almadığı; Fen ve Mühendislik bölümleriyle karşılıklı Yan ve Çift AnaDal programlarının geliştirilemediği göz önünde

bulundurulduğunda ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosunun yirmi yılı aşkın süredir istikrarlı bir biçimde disiplinlerarası iş birliği ve disiplinlerötesi arayışlara sürdürdüğü özgün eğitim modelinin değeri daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu stüdyo, disiplinlerarası açılımı ile sadece Enstitü bünyesinde değil, tüm mimarlık okulları arasında farklı bir eğitim-araştırma ortamı sunmaktadır. İYTE'nin araştırma üniversitesi statüsüne alınması, ülkenin son yıllarda önde gelen ilk üç ya da dört araştırma kurumu arasında yer alması sürecinde, ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosunun yüklendiği misyon sadece eğitim ortamı değil, disiplinlerarası araştırma süreciyle de ayrı bir önem kazanmaktadır.

2022 Yılı Güz Dönemi Stüdyosu

2022 yılı Güz Eğitim Döneminde gerçekleştirilen İYTE ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosu İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı Ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi olarak belirlediği konusunu stüdyo süreciyle iç içe geçen bir Araştırma-Geliştirme Projesi[1] ile birlikte yürütmesi bakımından araştırma-tabanlı stüdyo özelliğini kurumsal iş birlikleriyle pekiştirme imkanı bulmuştur. Stüdyo ile AR-GE Projesi süreçlerinin eğitim dönemi boyunca birbirini besleyecek biçimde eş-zamanlı olarak gerçekleşmesi, devamında stüdyonun edinimlerinin AR-GE Projesinin ileri aşamalarına altlık oluşturması öngörülmüştür.

Dönem başında tüm stüdyo ve AR-GE süreci Kentsel Tasarım stüdyosunda Mimarlık ve Şehir Bölge Planlama Bölümlerinde görevli öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerinden oluşan 10 kişilik akademik çekirdek ekip tarafından kurgulanmıştır. Stüdyo süreci, saha çalışmalarının ve paydaş toplantılarının merkezinde yer alan derse kayıtlı 34'ü Şehir ve Bölge Planlama, 49'u Mimarlık bölümüne kayıtlı toplam 83 öğrenci ile sürdürülmüştür.

AR-GE Projesinin çok disiplinli araştırma gereklilikleri ve çok disiplinli iş bölümü gözetilerek 'İYTE 2022 Çalışma Grubu[2] içinde, bir Mimar-Bağımsız araştırmacı, bir mimar-doktora araştırmacısı ve bir ekonomist-misafir öğretim üyesinin danışman olarak rol almışlardır. Saha araştırması ve anket çalışmalarının gerçekleştirilmesi sürecinde, sahada mümkün olduğunca fazla sayıda işveren ve çalışana ulaşabilmek adına destek talebimizi kabul eden İzmir Ticaret Odası üyesi ve Gıda Çarşısı işverenlerinden oluşan 'Yenişehir Çalışma Grubu'[3] oluşturulmuştur.

Stüdyonun değerlendirme toplantıları her seferinde farklı bir paydaş kurumun ev sahipliğinde kentten farklı bir noktada gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin takımlar halinde alana dair önerilerini sundukları bu kamusal ve interaktif toplantılara, yerel yönetim temsilcileri, İzmir Kalkınma Ajansı çalışanları, özel sektör ve kamuda çalışan mimarlar,

şehir plancıları, ekonomistler ve sürdürülebilirlik uzmanlarının istikrarlı katılımları sağlanmıştır.

Mesleki ve Pedagojik Formasyon Açısından Stüdyo Süreci

Kentsel tasarımın disiplinlerarası iş birliğinden yola çıkarak, özellikle 'sürdürülebilirlik' gibi çok disiplinli yeni yaklaşımların ortaya çıkmasıyla disiplinlerötesi arayışlara evrilen çizgisinin ŞBP/MİM 401 Kentsel Tasarım Stüdyosu'nun, gerek arazi ve konu seçiminde gerekse 'döngüsel tasarım' ilkelerini odağına alan çok disiplinli, çok paydaşlı, katılımcılık ve araştırma-tabanlı bir stüdyo süreci kurgulama tercihinde karşılık bulduğunu söyleyebiliriz.

'Al-yap-kullan-at'çı tüketici ekonomiye güçlü itirazlar ve 'yenileyici' alternatiflerle çıkagelen 'döngüsel ekonomi' öğretisi (Raworth, 2019), karmaşık sorunlara uygulanabilir çözüm önerileri getirme becerisi nedeniyle özellikle tasarım disiplinleri tarafından giderek daha fazla sahiplenilmektedir. Tam da bu nedenle, 'döngüsel ekonomi' neoliberal ekonominin ürettiği çetrefil sorunlara çözüm arayışında yeni bir yaklaşım ve açılım olarak dikkat çekmektedir. Döngüsel tasarımın temel ilkesi uyarınca herhangi bir üretim sürecinin çıktısı olan 'atık', çöp sahasına gönderilmek yerine bir sonraki sürecin 'kaynak' malzemesi olmalıdır.

Bu çerçevede, atık ile kaynağın eşitlendiği bir denklemde, öğrencilerin planlama ve mimarlığa konu olan kentsel üretim ve tüketim ilişkileri üzerine mesleki becerilerini işe koşarak düşünmeye çalışmaları için 'toptan satış çarşısı' kimliğiyle öne çıkan ve İzmir Sürdürülebilir Kentsel Lojistik Planında altyapı yatırım bölgelerinden biri olarak tespit edilmiş olan Yenişehir Ticaret Merkezi stüdyo ve AR-GE çalışması için tercih edilmiştir. Öğrencilerin döngüsel tasarım ilkeleriyle sahada yer alan kentsel işlevler arasında ilişkiler kurabilmelerini sağlamak üzere, ilk bir aylık süreçte arazi gezileri ve kurumsal ziyaretlere ayrılan günler tasarlanmıştır; geri kalan stüdyo saatlerinde ise davet edilen misafir öğretim üyeleri ve uzmanlar tarafından Atık, Döngüsel Ekonomi, Döngüsel İş Modelleri ve Kentsel Tasarım yaklaşımları üzerine seminerler ile süreç zenginleştirilmiştir. Araziye gerçekleştirilen ziyaretler dışında bünyesinde tedarik ve atık lojistiğinin gerek sosyal organizasyon gerekse mekânsal açıdan yenilikçi biçimlerini barındıran özel ve kamusal iki işletmeye odak geziler gerçekleştirilerek öğrencilerin yöneticilerden kapsamlı sunumlar almaları ve çalışanlarla diyalog kurmaları sağlanmıştır.[4] Bu esnada kurulan diyaloglar daha sonra tasarım ekiplerinin yaklaşımları özelinde daha fazla bilgi edinmek için tekrar temas kurdukları bağlantılar haline gelmiştir.

Disiplinlerarası iş birliğinden disiplinlerötesi arayışlara uzanan araştırma-tabanlı bir kentsel tasarım stüdyosunun en zorlu görevi kuşkusuz birlikte yürütülmesi oldukça güç ikili işlevi —

Mimarlık ve Şehir ve Bölge Bölümlerinin Lisans Eğitim müfredatları içerisinde yer alan on iki kredilik bir 'ders'in mesleki bilgi ve beceri aktarımının gerekleriyle, Kamu (İZKA)-Üniversite kurumsal iş birliğine dayalı, 'doktora sonrası' düzeyde yürütülen akademik bir 'araştırma projesi' sürecinin gereklerini— aynı anda hakkıyla yerine getirmeye çalışmaktır. Çünkü, stüdyoya özgünlüğünü kazandıran disiplinler "arasılık" ve "ötesilik" tartışmaları arasında ihmal edilmeye müsait hale gelen en önemli meselelerden biri de disiplinlerin kendi adlarına birer uygulama otoritesi haline gelmelerini sağlayan mesleğin teknik yordamlarına ilişkin öğrenim ve öğretim süreçlerinin ne zaman, nasıl gerçekleşeceği, iş birliği halindeki ana tasarım disiplinlerinin takım çalışması içerisinde rollerini doğru zamanlarda benimseyebilmeleri, sorumluluk üstlenebilmeleri ve katılarını uygun biçimlerde sunabilmelerinin nasıl sağlanacağı olmaktadır.

Stüdyo boyunca öğrenciler, on ekip halinde önce her bir ekip ayrı ayrı alanın tümüne ve yakın çevresiyle ilişkisine odaklanarak üst ölçekli karmaşık sorunları analiz etmişler, sonrasında on ayrı alt alana odaklanarak sorun tespitlerine seçtikleri alt alanın dinamiklerini dikkate alan etkili bir tasarım müdahalesiyle yanıt verebilmenin olanaklarını tartışma şansı bulmuşlardır. Bu süreçte stüdyoda gerçekleşen grup 'kritiği' öncesinde ekipler ilk önce kendi içlerinde ve her bir gruba atanmış araştırma görevlileriyle koordinasyon amaçlı bir metodoloji[5] temelinde toplantılar gerçekleştirmiş, ardından mimar ve şehir planı öğretim üyeleriyle grup önerilerinin farklı boyutlarını birlikte tartışma ve projelerine yönelik eleştiri ve önerileri dinleme şansı bulmuşlardır.

Şehirde gerçekleştirilen değerlendirme toplantılarıbirbirinden farklı sosyal aktörlerin farklı bilme, düşünme ve hayal etme tarzları arasında son derece anlamlı müzakerelere sahne olması bakımından stüdyo sürecinin eğitsel anlamda en ayrıcalıklı anları olmuşlardır. Bu toplantılarda öğrenciler bir yandan farklı sektörlere ait işletme temsilcilerinin mevcut alışkanlıklarından hareketle dile getirdikleri lojistik, sosyal organizasyonel ve mekânsal beklentilerini dikkate almak, diğer yandan döngüsel ekonomi ilkeleri temelinde çarşının yerinde gerçekleştireceği nitelikli bir dönüşüme ilişkin yaratıcı gelecek senaryolarını işletme temsilcileri ve meslek profesyonellerine anlatmaya çalışmak durumunu çok kültürlü ve çok sesli bir tartışma ortamı olarak deneyimleme şansı bulmuşlardır. Bir yandan mevcut çarşının trafik sisteminin açmazları ve otopark yetersizliği gibi somut şikayetlere kulak vermişler, diğer yandan, karbon salınımını en aza indirecek ulaşım önerilerini, üzerinde gıda yetiştirilen çatıları ve yaban hayata kucak açmış fiziki çevreleri hayal ederek doğa-toplum ikiliğini sona erdirmenin olanaklarını tartışmışlardır. Çoğulcu ve katılımcı bir kentsel ve mimari eğitim ve araştırma süreci, hem biz yürütücüler hem de genç meslektaş adaylarımız

için dönemin en önemli kazanımları olmuştur. Hızla göç alan İzmir kent merkezindeki geçmiş kentsel mekân üretimi pratiklerinin ve bağlamın içinden okunarak değerlendirilmesi günümüz için önemli veri sağlayabildi. Yarın için ise, yeni bir dil ve yeni bir alfabe ile kentin farklı toplumsal katmanları ile diyalog kurularak, döngüsel ekonomi teması başlığı altında değerler yeniden inşa edilebilir.

Elbette, araştırma-tabanlı bir kentsel tasarım stüdyosundan hem mevcut durumun sorunlarını çok iyi analiz etmesi, hem de katı politik ekonomik gerçekliğin açmazları karşısında yılmadan ümit dolu bir geleceğe ilişkin alternatif gerçeklik senaryolarını bizzat stüdyo sürecinin harekete geçirdiği kentsel dinamiklerle, kurum ve vatandaş ağlarıyla birlikte örerak eleştirel ve düşünömsel bir duyarlılıkla aktüel seçenekler haline getirmeye çalışması beklenmelidir.

Tam da bu bakımdan, günümüz kentsel tasarım araştırma süreçlerinin ihtiyacı olan disiplinlerötesi akademik duyarlılık bir yanıyla 'disiplinler-öncesi' bir çağın hezarfen düşünürlerinin öğrenme ve dünyaya katılma iştahından ilham almalı, diğeryanıyla da güncel gerçekliğin çok katmanlı karmaşıklığı karşısında disiplinlerin yerleşik sınırlarının yetersizliklerine ayna tutarak sahadaki tüm bilgi ve yetkinlik düzeylerini çaprazlamasına kateden 'disiplinler-sonrası' dayanışmacı entelektüel arayışlara kulak vermelidir.

KAYNAKLAR:

Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, Çev. Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.

Coleman, P. R., ve Ringrose, J. (Ed.) (2013). Deleuze and Research Methodologies. Edinburgh University Press.

Guattari, F. (2015). Transdisciplinarity Must Become Transversality. *Theory, Culture & Society*, 32(5-6), 131-137. <https://doi.org/10.1177/0263276415597045>.

Jessop B. ve Sum, N. (2001) Pre-disciplinary and Post-disciplinary Perspectives, *New Political Economy*, 6:1, 89-101, DOI: 10.1080/1356346002002777.

Iveson, K. (2007). *Publics and The City*. Royal Geographical Society Book Series. Blackwell Publishing.

Loukaitou-Sideris, A. (1995). Urban Form and Social Context: Cultural Differentiation in the Uses of Urban Parks. *Journal of Planning Education and Research*. 14. 89-102.

Madanipour, A. (2010). *Whose Public Space?*. Routledge.

Marcuse, (2014). The Paradoxes of Public Space. *Journal of Architecture and Urbanism* Vol. 38:1. 102-106

Mitchell, W.J.T. (1995) "Translator translated (interview with cultural theorist Homi Bhabha)." *Artforum* 33:7, 80-84. Hall, Gary; Wortham, Simon.

Linder, M. (2005). "TRANSDisciplinarity" in *Hunch: The Berlage Institute Report*, No: 9: 12-15.

Raworth, K. (2019). Simit Ekonomisi: 21.Yüzyıl İktisatçısı Gibi Düşünmenin Yedi Yolu, Çev. Akın Emre Pilgir, Tellekt Yayınları.

Göğüş, B., Akyol, İ., Sezer, S.T., "Kentsel Tasarımda Süreci Tasarlamak", 28. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, *Tasarım + Kuram Journal*, İstanbul Vol. 16, Iss. 31, (2020):170-171.

[1] İZKA 26.09.2022-26.04.2023

[2] İYTE 2022 Çalışma Grubu Prof. Dr. Koray Velibeyoğlu (şbp), Prof. Dr. İpek Akpınar (mim), Öğr. Gör. Dr. Can Gündüz (mim), Dr. Öğr. Üyesi Esin Özdemir Ulutaş (şbp), Dr. Öğr. Üyesi Nicel Saygın (şbp), Ar. Gör. Damla Erenler (şbp), Ar. Gör. Sadullah Aksoy (şbp), Ar. Gör. Yağmur Aşçı (şbp), Ar. Gör. Tuğçe Zeynep Baçnak (mim), Ar. Gör. Özüm Dülgeroğlu (mim) ile Mimar Şeyma Çetin Nadas ve Doktora Araştırmacısı Mimar Gizem İçer'den ve Ekonomist Doç. Dr. Murad Tiryakioğlu'ndan oluşmaktadır.

[3] Yenişehir Çalışma Grubunun üyeleri arasında İrfan Köken (İZTO Meclis üyesi, Gıda Çarşısı Esnafı), Hilmi Erbil Hiştik (İZTO Meslek Komitesi Başkanı, Gıda Çarşısı Esnafı), Muhammet Ali Altınışık (İZTO Meclis üyesi, Gıda Çarşısı Esnafı), Yalçın Kaya (İZTO Meclis üyesi, Gıda Çarşısı Esnafı), Bülent Dinçkal (İZTO Meslek Komitesi Üyesi, Gıda Çarşısı Esnafı), Mehmet Kaya (İZTO üyesi, Gıda Çarşısı Esnafı), Şebnem Özkan (İZTO, Ar-Ge Uzmanı), Melisa Pakkan (İZTO, Ar-Ge Uzmanı), Cem Yiğit Türkay (İZDOĞA, Proje Yöneticisi), Arın Hünler (İZKA, Bölgesel Kalkınma Uzmanı), Saygın Can Oğuz (İZKA, Şehir Plancısı), Ekrem Ayalp (İZKA, Şehir Plancısı), Erbil Coşkuner (Mimar, Yenişehir Ticaret Merkezi Mimarı), Dürrin Süer (Mimar), Metin Kılıç (Mimar), Murad Tiryakioğlu (Ekonomist) ve Müge Nurgün (Sürdürülebilirlik Danışmanı) yer almaktadır.

[4] Bu gezilerden biri İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin İzDoğa şirketine bağlı İzDönüşüm'ün ambalaj atığı tesisine gerçekleştirilmiş, öğrenciler İzmir'in farklı ilçelerinden İzDönüşüm ekiplerince konut, kamu kurumu, hastane, market gibi birçok farklı alandan toplanan atıkların, ayrıştırma tesisine getirildikten sonra geçtikleri aşamaları ve projenin kağıt toplayıcılara istihdam sağlamaya yönelik sosyal adalet boyutunu döngüsel tasarımın çok boyutlu bir örneği olarak yerinde deneyimleme şansı bulmuşlardır. Gezilerden diğerye de İsveçli ünlü mobilya üreticisi IKEA'nın İzmir tesisine gerçekleştirilmiş, öğrencilere tesisin müşterilerin erişimine kapalı kısımlarındaki iş ve ürün akışı gösterilerek firmanın geri dönüşümü esas alan malzeme tedarik zinciri ve ambalajlama temelli yaratıcı tasarım yaklaşımları üzerine sunumlar gerçekleştirilmiştir.

[5] İYTE 2022 Çalışma Grubu ve Stüdyo Modeli Kurgusu, ekiplerin bir tasarım projesi geliştirmek için ekip üyeleri ve diğerye paydaşlar arasında etkileşimi öne çıkaran scrum metodolojisini kullanır. Scrum, kademelili olarak proje geliştirmeye dayalı bir proje yönetimi çerçevesidir. Her seferinde bir adım ilerlenir, buna sprint denir. Bu yöntem, yaratıcılığı teşvik ederek ekiplerin geri bildirimlere hızlı bir şekilde yanıt vermesini sağlar. Scrum, özellikle büyük kentsel ölçekli ve çok paydaşlı projeler için uygun bir yöntemdir. Stüdyo projesi sürecinde, 3 haftalık yinelemeli periyotlarla dört sprint yapılmıştır. Bu aşamalar boyunca scrum ekipleri (İYTE 2022 Çalışma Grubu) ve scrum ustaları (proje ekibine mensup araştırma görevlileri) tarafından günlük scrum, sprint planlama, sprint gözden geçirme, sprint retrospektif toplantısı gibi değerlendirme toplantıları gerçekleştirilmiştir.

YENİŞEHİR GIDA ÇARŞISI: DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİNE KISA BİR BAKIŞ

Esin Özdemir Ulutaş, Nicel Saygın

Giriş

İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı, İzmir'in Konak ilçesinin kuzeydoğu kısmında, Halkapınar bölgesinde, kırk yılı aşkın bir süredir varlığını sürdüren ve kent bütününe hizmet eden bir toptan ve perakende ticaret merkezidir. Yaklaşık 600 hektarlık bir alanda, 3 bin 350 firma ile, yaklaşık 20 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Merkezi konumu, köklü geçmişi ve ekonomik canlılığı ve hacmiyle, sadece İzmir'in değil, Ege Bölgesi'nin de en önemli ticaret merkezlerinden biri konumundadır. Adının aksine sadece gıda değil, kentlinin elektrikli aletlerinden kırtasiye veya kozmetik malzemelerine kadar pek çok gereksinimini karşılayabileceği, kentsel ulaşım ağlarının düğüm noktasında, canlı bir ekonomik yaşama sahip, ancak başta mekan kalitesi düşüklüğü olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıya kalan bir alandır.

Bu yazıda, İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı'nın kent içerisindeki konumu ve sosyo-mekansal özellikleri, sorunlarıyla birlikte ortaya konmakta ve alanın geleceğine ilişkin; ekonomik ve toplumsal koşullar ışığında ve mimarlık ve şehircilik açısından kısa bir değerlendirme sunulmaktadır. Bir sonraki bölümde, farklı alt başlıklar altında Gıda Çarşısı'nın sosyo-mekansal özellikleri ele alınmakta, ikinci bölümde mevcut sorun ve potansiyelleri irdelenmektedir. Sonuç bölümünde ise Çarşısı'nın geleceğine ilişkin değerlendirmeler ortaya konmaktadır.

Gıda Çarşısı'nın Mekansal Gelişimi, Mevcut Sınırları ve Konumu

Gıda Çarşısı, tarihsel olarak uluslararası bir ticaret rotası olan İzmir kentinin kalbinde, 1973 İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı ile ticaret fonksiyonu kazanan Konak ilçesinin Halkapınar Semti'nde 1976 yılında bir kooperatif statüsünde kurulmuştur. Çarşısı'nın ilk yapıları, Mimar Salih Zeki Pekin, Mimar Erbil Coşkuner ve Mimar Mustafa Kavadarlı'dan oluşan bir ekip tarafından tasarlanmıştır. Bir mimari proje çerçevesinde ve planlı biçimde kurulan Çarşı, günümüze kadar, ülkemiz kentlerinin daha küçük ölçekte bir izdüşümü gibi yağ lekeli biçiminde, açık ve yeşil alanlar için yeterli boşluk bırakmayarak veya kalan boşlukları doldurarak, hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu hızlı büyümeye koşut olarak alan, pek çok sorun ile

birlikte farklı arazi kullanımlarına ve güçlü ulaşım

bağlantılarına sahip, kentin stratejik bir parçası haline gelmiştir.

Gıda Çarşısı hem fonksiyon açısından oldukça farklılaşan, hem de sosyo-ekonomik açıdan farklı uçlara uzanan kentsel kullanımlarla çevrelenmiştir. Kuzeyde Halkapınar Aktarma İstasyonu ile Yeni Kent Merkezi'nin yüksek gelir grubuna yönelik konut, ofis, alışveriş merkezi kullanımlarının hakim olduğu plazalar ve bunlara cepheli Pakistan Bulvarı, güneyde hastaneler bölgesine cepheli Gaziler Caddesi, batıda Hilal Metro İstasyonu ve gecekondu niteliğinde yapıların bulunduğu Hilal Mahallesi, kuzeydoğuda Arap Deresi ve kurumuş olan Halkapınar Gölü alanı ile doğuda İZSU Halkapınar Su işletmesi ile sınırlanmıştır. Çarşısı'nın kuzeyinde ise, alana bitişik olmamakla birlikte geçen Meles Çayı bulunmaktadır.

Gıda Çarşısı, mal tedariği yapılan önemli noktalardan biri olan Adnan Menderes Havaalanına 18 km ve diğer bir önemli nokta olan İzmir haline 23 km uzaklıktadır. Daha alt ölçekte ise, Alsancak Limanı, İzban ve metro gibi önemli bağlantı noktalarının yakınında bulunmaktadır. İzban, metro, tramvay ve Eshot otobüs hatları olmak üzere oldukça çeşitlenmiş toplu taşıma hatları için aktarma merkezi olan Halkapınar Aktarma Merkeziyle kuzeyde komşudur. Batısında, İzban durağının da konumlandığı Hilal Metro durağı yer almaktadır. Kuzeyinden geçen ve kent içi ana arter görevi gören Mürselpaşa Bulvarı ile alanın doğusundan geçen İzmir-Çeşme Çevreyolu da düşünüldüğünde, Gıda Çarşısı kent için ulaşım akslarının tam anlamıyla düğüm noktasındadır. Alan aynı zamanda, kuzeyde pek çok endüstri mirası yapıya ve yukarıda bahsedilen çaylar ve kurumuş Halkapınar Gölü gibi rekreatif amaçlı kullanım potansiyeli olan öğelere de komşudur. Özellikle hastaneler olmak üzere sosyal donatı alanlarına yakın bir konumdadır. Tüm bu mevcut özellikleri ile birlikte, çevresinde gelişen büyük ölçekli konut, ofis ve altyapı projelerine koşut olarak, Gıda Çarşısı'nda arazinin oldukça değerlendirildiği ve kentsel gelişim dinamiklerine bağlı olarak spekülasyon taleplere açık hale geldiği bilinmektedir. Öyle ki, kent coğrafyacısı Smith'in (1987) tanımıyla 'rant boşluğu'nun, yani mevcut rant oldukça büyük olduğu ve bu nedenle de dönüşüm baskısı ile karşı karşıya olan bir alandır.

Gıda Çarşısı'nda Ticari Faaliyetlerin Çeşitliliği

Gıda Çarşısı, her ne kadar farklı kullanımları barındırsa da temel kullanım yoğun ve çeşitlenen ticari aktivitelerdir. Ticaret kullanımları; gıda, inşaat, elektrik, hırdavat, ısıtma-soğutma, matbaa, reklam, temizlik, tekstil, kozmetik, tıbbi ve ambalaj olarak çeşitlenmektedir. Her ne kadar Gıda Çarşısı perakende ticaretten daha çok toptan ticaret alanı olarak bilinse de, günümüzde bu iki ticari aktivite biçimi birlikte varlığını sürdürmektedir. Bu da elbette alanın mekansal gereksinimlerini de, TIR ve kamyon gibi geniş araçların geçişi için uygun yollar ve depolama alanlarından, tekil müşteriler için otopark ve duraklama alanlarına kadar çeşitlendirmektedir. Çarşının ana çekirdeğinde, inşaatçılar çarşısı ve hırdavatçılar çarşısının kümelenildiği görülmektedir. Bununla birlikte, elektrik ve geriye kalan toptan-perakende sektörlerinin belirli bir kümelenme göstermeden alana yayıldığı gözlenmektedir.

Gıda Çarşısı ve Çevresindeki Diğer Mekansal Ögeler ve Kullanımlar

Gıda Çarşısı çevresinde ve yer yer içerisinde, ticarete ek olarak sağlık, konut, sanayi, spor ve kentsel altyapı alanları olmak üzere beş başlıca kullanım bulunmaktadır. Alanın hastaneler bölgesi olarak da bilinen güneyinde Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Eşrefpaşa Hastanesi, Doktor Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Özel Ege Şehir Hastanesi gibi pek çok özel ve kamu hastanesi yer seçmiştir. En yakın konut alanları ise yukarıda bahsedildiği üzere Gıda Çarşısı'nın batısındadır. Burası içinde harabe yapıların da olduğu düşük gelir gruplarının yaşadığı bir alandır. Gıda Çarşısı'nın kuzeydoğusunda, Arap Deresi'nin karşı kıyısında Atatürk Stadı yer almaktadır. Kentsel altyapı alanları ise hem Çarşısı çevreleyen hem de Çarşı ile iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. İZSU Halkapınar Su İşletmesi Gıda Çarşısı'nın doğudaki sınırını oluştururken, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin katı atık ayrıştırma tesisi (İzDönüşüm) de Gıda Çarşısından yürüme mesafesi içerisinde konumlanmıştır. Alan yakınındaki sanayi sitesi, Arap Deresinin uzanan gövdesiyle alandan ayrılmaktadır. Gıda Çarşısı çevresinde henüz yapılaşmamış bazı boş parsellerin Arap Deresi kıyısında, bu sanayi alanının yakınlarında yer aldığı gözlenmektedir.

Günümüzde kurumuş olan Halkapınar gölü de alanın çevresindeki önemli alanlardan biridir. Halkapınar Gölünün çevresi, kent tarihini boyunca bir ziyaret yeri olma özelliği taşımıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de halkın bir mesire ve eğlence yeri olmuştur Halkapınar'da İzmir'e uzun yıllardır içme suyu sağlayan önemli su kaynakları bulunmakta olup, bu kaynaklar Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından koruma altına alınmıştır (Ud, 2022).

Konak ilçesi İzmir'in ilk yerleşim yerlerinden

birisi olması nedeniyle önemli bir tarihi mirasa sahiptir. Bununla birlikte, özellikle Halkapınar, ulaşım akslarına ve suya yakınlığı nedeniyle sanayi alanları için bir gelişim bölgesi teşkil etmiştir (Güngör ve Gökçen, 2022). Bu nedenle Gıda Çarşısı çevresinde, yukarıda da kısaca değinildiği üzere, hem aktif olarak kullanılmaya devam edilen hem de halihazırda kullanılmayan endüstri mirası değeri taşıyan yapılar bulunmaktadır. Bunların çoğu devlete ait iken bazıları ise özel mülkiyettedir. Tarihi Havagazı Fabrikası, Tarihi Elektrik Fabrikası, İzmir Şark Endüstrisi, Tarihi Tuğla Fabrikası, Alsancak Un Değirmeni, Sümerbank Basma Fabrikası, Tarihi Un Fabrikası ve Tarihi Halkapınar Su Fabrikası bunlara örnek olarak verilebilir.

Yenişehir Gıda Çarşısı'nın Sorunları

• Merkezden kopukluk ve erişilebilirlik sorunu

Gıda Çarşısı, oldukça merkezi ve canlı bir konumda olmasına rağmen, kent merkezinden ve yakın çevresinden ciddi anlamda mekansal kopukluk sorunu ile karşı karşıyadır. Gıda Çarşısı'nın öncelikle kent merkeziyle ilişkisi kopuktur. Alanın çevresindeki toplu taşıma aktarma merkezleri genel anlamda araç ile erişilebilirliği artırırken, kuzeydeki demiryolu hattı keskin bir ayırım yaratarak bu erişilebilirliği sınırlandırmaktadır. Kuzeybatıdan geçen Yeşildere Caddesi de alanın çevresinden kopukluğunu güçlendirmektedir. Çarşı'nın kuzeyindeki çok katlı binalar yükseklikleri sebebiyle söz konusu kopukluğu arttırmakta ve aynı zamanda alana doğal güneş ışığının erişmesine engel teşkil etmektedir. Bu keskin ayrımlar, aynı zamanda alanın yaklaşık 2 kilometre kuzeyindeki Alsancak liman bölgesi ve çevresindeki canlı merkez kullanımları ile çarşının mekansal ilişkilerinin kopmasına da neden olmaktadır. Doğudaki askeri alan da, çevresi ile ilişkisi kısıtlı bir mekansal kullanım olması sonucu çarşı ve çevresinin bütünlüğü ve erişilebilirliği açısından bir kısıt teşkil etmektedir.

Mekansal sınırlardan kaynaklı yaya erişimi sorunu da söz konusu kopukluğun bir parçasıdır. Çarşı'nın etrafı demiryolu rayları ve tesisleri ile birinci kademe yollar ile çevrili olduğundan alana yaya ulaşımı oldukça zordur. Böylece Gıda Çarşısı, farklı toplu taşıma kullanımlarının kesiştiği bir noktada bulunmasına rağmen, yaya erişilebilirliği düşük bir bölge olarak kalmaktadır.

• Güvenlik

Gıda Çarşısı ve çevresinde farklı nedenlerden kaynaklanan bir güvenlik sorunu bulunmaktadır. Çarşının yakın çevresinde yoğun konut kullanımını olmaması nedeniyle gece nüfusunun bulunmayışı ve böylece geceleri bölgenin ıssızlaşması ilk neden olarak gösterilebilir. İkinci olarak, Çarşı'nın batısında yoğun oranda harabe yapılar bulunmaktadır. Bu yapıların varlığı tekinsizlik yaratarak güvenlik sorununu arttırmaktadır. Son olarak, Arap Deresi

kıyısındaki boş parseller ve atıl alanlar, Spor Sahası ve Birlik Park gibi kamusal alanlar ve bazı ara sokaklarda aydınlatmanın yetersizliği de, özellikle akşam saatlerinde güvensizlik sorunu yaratmaktadır.

- **Yeşil ve açık alan olmaması**

Çarşı içerisinde yeşil ve açık alanların yetersiz ve birbirinden kopuk olduğu gözlemlenmektedir. Mevcut olanların da çoğunlukla depolama veya park etme amacıyla kullanılmakta olduğu görülmektedir. En büyük yeşil alan kullanımı Çarşı'nın kuzeyinde yer alan Birlik Park'tır. Diğer yeşil alanlar hastane kullanımlarının parsel sınırları içerisinde, bahçelerinde yer almaktadır.

- **Alan içinde yaya dolaşımı olanağı olmaması**

Alan ulaşım düğüm noktalarının çok yakınında yer almakla birlikte, büyük ölçüde yaya akışının bulunduğu bu noktalardan ticaret merkezine kesintisiz ve güvenli yaya erişimi sağlanamamaktadır. Ayrıca kaldırımsız sokaklar, kaldırımlarda park etmiş araçlar, depolama alanları ve forklift çalışmaları gibi kaldırım işgalleri nedeniyle yaya hareketliliğinin sürekliliği kesintisiz olarak sağlanamamaktadır.

- **Trafik sorunu**

Gıda Çarşısı'na tır ve kamyon gibi çok sayıda ağır tonajlı ve trafiğin zaten yoğun olduğu bu alanda trafiği daha da güçleştirecek ve karbon salımına sebep olacak araçlar gelmektedir. Gıda Çarşısı, kent için önemli bir işlevi yerine getirirken aynı zamanda, trafik, gürültü, güvenlik, ve kirlilik gibi bir çok sorun yaratarak sıkıntılı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesince hem mekansal kopukluk hem de trafik sorununu giderme ve bağlantıları güçlendirme amacıyla, alana komşu olan Mürselpaşa Bulvarı'ndan İZBAN raylı sistem hattı altından bir karayolu alt geçit bağlantısı ve Kahramanlar yönünde Ege Mahallesinden Meles Çayı üzerinde bir karayolu köprüsü inşası gibi proje çalışmaları planlanmaktadır.

- **Mevcut Yapılarda Eskime**

Yaklaşık 40 yıldır faaliyet gösteren Gıda Çarşısı'nın özellikle ilk inşa edilen kısmındaki yapılar oldukça eskimiş durumda olup, yenilenme ihtiyacı içerisinde bulunmaktadırlar.

- **Kent yoksulluğu**

Alt gelir gruplarının bulunduğu ve yapılı çevre açısından kalitesiz konut alanlarında kentsel yoksulluğun şiddetlenen biçimleri görülmektedir.

- **Alt ölçekte mekansal kullanıma dayalı sorunlar**

Zemin kat kullanımlarındaki en büyük sorunlardan

biri depolama işleminden kaynaklı olarak satış ürünlerinin sokaklara taşmasıdır. Çalışma alanında, dükkanların depolama alanı yetersizliği nedeniyle sokaklar, kaldırımlar, dükkân önleri paletler ve çeşitli toptan satış ürünleriyle işgal edilmektedir. Hareketlilik ve sirkülasyon da bu nedenle aksamaktadır. Ayrıca bu durum, trafik sıkışıklığını arttırmakta ve yayaların kaldırım kullanımını kısıtlamakla beraber, görsel kirliliğe de neden olmaktadır.

Çarşı günümüzde tırların saat kısıtlaması olmaksızın girdiği ve her toptancının önünde mal indirme işleminin olduğu, toptancıların mallarını dükkanların bodrum ve birinci katlarında depoladığı, kaldırımların paletlerle ve yüklerle işgal edildiği bir işlevi içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu durum, yaya dolaşımı ve trafik sıkışıklığı sorunlarını daha da arttırmaktadır.

Ayrıca, Gıda Çarşısı esnafı ile alışverişe gelenlerin araçları ve satış ürünlerinin nakliyesini gerçekleştiren yük taşıma araçları için park yeri yetersizliği de önemli bir sorundur. Alanda bir adet katlı otopark mevcuttur ancak kullanılmamaktadır. Bu durum Çarşı alanında trafiğin sıkışmasında büyük rol oynamaktadır.

- **Taşkın riski**

İzmir önemli oranda taşkın riskinin olduğu bir kenttir. Taşkın riski tüm Gıda Çarşısı için de önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Çarşı'nın konumlanmış olduğu alan deniz seviyesine yakın ve yeraltı su seviyesi yüksek olan bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca alanın güneyinde yükselen topoğrafyanın da etkisiyle sağanak yağışlarda alanda sık sık su baskınlarının yaşanmakta olduğu gözlenmektedir.

- **Değişen ticaret biçimleri**

Kent genelinde hızla büyüyen hipermarketler, alışveriş merkezleri ve zincir mağazalar ile birlikte ticarete dijitalleşme halkın Gıda Çarşısı'na olan ilgisini azaltmaktadır.

- **Çarşıda merkezi bir yönetim ve eşgüdümün olmaması**

Son dönemde dünyada ticari birimlerin geldiği noktaya bakıldığında; büyük alan kullanımlarının birlikte değerlendirilebildiği; mal tedariği, depolama, atık ayrıştırılması ve geri dönüşümü (atık yönetimi) gibi her işletme için ortak veya benzer işlemlerin ortaklaşa veya eşgüdümlü yapılabilirdiği, bu kapsamda merkezi bir yönetimin olduğu ticaret merkezlerinin işlerlik kazanması eğilimi olduğu görülmektedir. Ticari işletmeler böylece başta zaman ve mekan olmak üzere kaynaklarını daha iyi değerlendirirken, sürdürülebilir bir büyüme stratejisi izleyen bilmektedirler. Gıda Çarşısı'nda ise ticaret böyle bir merkezi yönetim ve eşgüdümden çok uzaktır. Ticari birimler tekil olarak işlemektedirler. Bu da işletmeler için zamansal, mekansal ve parasal sıkıntılar doğurmaktadır.

- **Atık oluşumu**

Toptan satışın yanı sıra perakende satış hizmeti de sunan Çarşı'ya gelen ürünlerin paketleme malzemeleri (özellikle karton) ve paletler atık oluşumunun yüksek oranda meydana gelmesine neden olmaktadır.

Alanın Geleceği

Gıda Çarşısı bir yandan yukarıda bahsedilen tüm sorunlarına çözüm beklerken, diğer yandan İzmir ve çevresi için önemini sürdürmektedir. Bunun en büyük göstergelerinden biri, Çarşı'nın İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan İzmir Sürdürülebilir Kentsel Lojistik Planı (LOPİ) 2030 kapsamında önerilen dört kentsel lojistik alandan birisi olmasıdır. Bununla birlikte Gıda Çarşısı gelişmekte olan İzmir Yeni Kent Merkezinin güney komşusudur ve merkezin gelişmeden etkilenmesi de kaçınılmaz olacaktır.

Çarşı'nın geleceğine yönelik farklı fikirler ortaya atılmaktadır. Yukarıda bahsedilen sorunlar çerçevesinde bulunduğu bölgede adeta sıkışmış olması ve mevcut potansiyelinin tam olarak değerlendirilmemesi gerekçesiyle, Çarşı'nın kent içerisinde çıkartılarak uygun bir yere taşınması tartışılan fikirlerden biridir. Bir başka fikir ise mevcut durumda yetersiz olan depolama alanının şehir dışında (örneğin Kemalpaşa Lojistik Merkezinde) sağlanması ile Çarşı'ya gelen yük taşıma trafiğinde azalma kaydedilmesi ve Çarşı içerisinde yaya ve taşıt sirkülasyonunun, otopark alanlarının, kamusal alanların düzenlenmesi ve çevre kalitesinin iyileştirilmesi alternatifidir.

İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi Ar-Ge Projesi de, Çarşı'nın İzmir ve çevresi için önemine koşut olarak, tamamen Çarşı'nın sorunlarını çözmeye ve ona yeni bir gelecek tasarlamaya odaklanan bir projedir. İzmir Kalkınma Ajansı'nın mali desteğiyle İzmir Yüksek Teknoloji

Enstitüsü Mimarlık Fakültesi'nde kurulan, öğrenci ve akademisyenlerden oluşan bir çalışma grubu tarafından uygulanan projede, Çarşı'nın, çağa uygun iş modelleri benimsemesi ve döngüsellik ilkesi çerçevesinde, çıkardığı atıklardan eşgüdümlü bir biçimde ekonomik değer üretmesi fikri temel alınarak farklı "Döngüsel Çarşı" modelleri tasarlanmıştır (AR-GE Projesi Nihai Raporu, 2023).

Kent bütününe yönelik değerlendirmelerde öne çıkan Çarşı'yı taşıma fikirlerine karşın, Çarşı'ya odaklanan Ar-Ge projesinde Çarşı'nın yerinde dönüşüm fikri temel alınmıştır. Nitekim proje kapsamında çarşı esnafı ile yapılan anketlerde esnafın da ağırlıklı olarak sorunlarının yerinde çözümünden yana olduğu görülmektedir.

Son olarak, İzmir'in Döngüsel Kültür ve Yeşil Kent Vizyonu çerçevesinde, Gıda Çarşısı'nın kendisini yenilerken döngüsel ekonomi ve döngüsel kent ilkelerini temel alarak ve çevresel ayakizini en düşük düzeyde tutarak ilerlemesi gereği ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKLAR:

Güngör, S. ve Şebnem, G. (2022). Endüstriyel miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesi: İzmir yeni kent merkezi özelinde fırsatlar, sorunlar ve öneriler. Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(2), 58-71.

Smith, N. (1987). Gentrification and the Rent Gap. *Annals of the Association of American Geographers*, 77(3), 462-465.

Ud, M. (2022, 6 Ekim). İzmir'in Su Kaynağına Koruma Kalkanı! Ege'de Son Söz.

<https://www.egedesonsoz.com/haber/Izmir-in-su-kaynagina-koruma-kalkani/1117765>

İzmir Kalkınma Ajansı. (2023). İzmir Yenişehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi AR-GE Projesi Nihai Raporu.

KURAM VE UYGULAMADA DÖNGÜSELLİK

İŞ MERKEZLERİNDE DÖNGÜSEL EKONOMİ İŞ MODELLERİNE GEÇİŞ

Müge Nurgün

1990'ların internet patlamasıyla ortaya çıkan iş modeli inovasyonları akademik dünyanın da ilgisini çekerek farklı görüşlerin ve araştırmaların şekillenmesinde etkili olmuştur (Massa vd., 2017; Wirtz vd., 2016). Döngüsel ekonomi modeli çerçevesinde geliştirilen iş modelleri gerek mevcut işletmelerin iş yapma şekillerini önemli derecede etkilemekte gerekse de döngüsel iş modeli temelli yeni girişimlerin doğmasına olanak sağlamaktadır (Arslan, 2021). Döngüsel ekonomiye geçiş kapsamında uygulanan iş modelleri, işletmelerin çevresel performansını iyileştirdiğinden yeşil işletme yönetimi anlayışına da fırsat tanımaktadır (OECD, 2019; aktaran Arslan, 2021).

Bir işletmenin değeri nasıl yarattığını, bu değeri nasıl sunduğunu, muhafaza ettiğini (Renswoude vd., 2015a; Renswoude, Wolde ve Joustra, 2015b) ve değer ölçümünü incelediğimizde, misyon, vizyon, gelirler, giderler, çevresel ve toplumsal etkiler ve paydaşlar çerçevesinde tanımlanan iş modellerinin etkinlik parametrelerinin tümünün, değişken ekonomik ve çevresel şartlarda işletmenin rekabet kabiliyetini ve dayanıklılığını etkilediğini görürüz (Osterwalder ve Pigneur, 2009). Diğer bir tanıma göre, iş modeli bir işletmenin işini nasıl yaptığını anlatan bir açıklamadır (Taran, 2011). Gassman vd. (2014) The Business Model Navigator isimli kitapta işletmelerin yüzde doksanının 55 temel işletme modeli uyguladıklarını açıklamışlardır. Mevcut işletmeler veya yeni girişimler için vizyon, tasarım, strateji ve uygulama arasındaki geçişte kavramsal ve sistematik rehber işlevi gören işletme modelleri genellikle verimlilik ve hissedarlara en iyi ekonomik getiriyi sağlayacak idealler üzerine geliştirilmiştir. Küresel ve yerel rekabette bir avantaj olarak kabul edilen iş modeli inovasyonları ise Casadeu-Masanell ve Zhu (2013) tarafından, yeni iş mantıkları oluşturma ve paydaşlar için yeni değerler yaratma arayışı olarak tarif edilmektedir.

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu'nda ilk kez sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlanması, 2000 yılında çalışmalarına başlayan Birleşmiş Milletler (UN) Global Compact inisiyatifinin iş dünyasını çevresel ve sosyal sorunları önemsemeye davet eden Küresel İlkeler Sözleşmesi'ni yayınlanması ve 2015 yılında açıklanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, sürdürülebilirlik kavramının iş modelleri üzerindeki etkilerini de tetiklemiştir. Doğal kaynakların hızla azalması, iklim krizi

kırılganlığının artması, çevre kirliliğinin yaşamı ve tüm canlıları olumsuz etkilemesi ile global krizler, sürdürülebilir gelişme arayışında olan iş dünyasının döngüsel ekonomiye geçişini kaçınılmaz kılmaktadır (Larsson 2018). Döngüsel iş modellerini geliştirmek bir yandan finansal ve ekolojik değer yaratırken, bir yandan da evrensel karmaşık problemlere bütüncül, radikal ve inovatif çözümler üretebilmek için gerekli görülmektedir. Döngüsel modeller, döngüsel ekonominin temel prensiplerinden olan kapalı döngü sistemler ile çalışır. Ancak burada bahsedilen kapalı döngü, bir işletmenin kendi çatısı altında gerçekleştirilebileceği gibi, şirketin daha büyük bir sistemin parçası olacak şekilde çalışarak ve bu sistem içerisinde diğer şirketlerin dairesel iş modellerine eklenerek kapalı bir döngüyü birlikte tamamladıkları bir yapı olarak da ifade edilebilir (Einarsson, S. ve Sorin, F. 2020; CRT, 2018).

Her ne kadar döngüsel iş modellerinin gelişimi yeni bir paradigma olsa da birçok akademik araştırma döngüsellik odağına almakta ve bu yaklaşımlara yol göstermektedir (Lüdeke-Freund vd., 2019; Ferasso vd., 2020; Bigliardi 2021; Geissdoerfer 2020). İş dünyasının döngüsel ekonomiye geçişteki dönüşümünü teşvik eden, uzun vadeli risk yönetimi sağlayan, işletmelerin alışlagelmiş doğrusal ekonomi temelli iş yapma şeklini değiştiren ve geçiş sürecini hızlandıran en önemli dinamikler çevresel sürdürülebilirlik, rekabetçilik, yatırım olanakları, dijitalleşme ve kaynak tedarikinde güvence olarak sıralanabilir (Rizos vd., 2018, aktaran Arslan, 2021).

Atıkların 4,5 trilyon dolarlık potansiyel ekonomik hacminin küresel bir fırsat olduğunu ileri sürerek atık kavramını kıymetli bir kaynak olarak tanımlayan Lacy and Rutqvist (2015) dört farklı atık kategorisi sıralamaktadır ve bu çerçevede aşağıdaki döngüsel iş modellerini önermektedir (Lacy vd., 2020):

Doğal kaynak ziyanı: Yenilenemeyen malzemeler ve enerji

- Yenilenebilir, döngüsel ve biyolojik tabanlı hammaddeleri, malzemeleri, kimyasalları ve yenilenebilir enerjiyi kullanmak

Kapasite ziyanı: Az kullanılan veya hiç kullanılmayan ürünler ve varlıklar

- Paylaşmak, ürünleri ortak sahiplenmek, kaynakları birleştirmek, ortak kullanmak

Gömülü değer ziyarı: İmha safhasında geri kazanılmayan bileşenler, malzemeler ve enerji

- Geri dönüşümü ve ileri dönüşümü artırmak, bileşenleri geri almak, enerjiyi geri kazanmak

Yaşam döngüsü ziyarı: İşlevsel bir ürünün ömrünün dolmadan terkedilmesi

- Bu tip ürünlerin yeniden satılabilmesi, bakımının yapılması, tamir edilmesi, yeniden üretime sokulması

Bu konuda diğer bir yaklaşım ise Bocken ve Ritala (2022) tarafından sunulmuştur. Yazarlar, dögüsel iş modellerinin, temelde inovasyon (şirket içinde-kapalı inovasyon veya paydaşlarla ortak inovasyon) ve kaynak (kaynak döngülerini daraltmak, yavaşlatmak veya kapatmak) stratejilerinin

kombinasyonları üzerine geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Geissderfor vd., (2020) ise dögüsel iş modeli stratejilerini dört kategoriye ayırmaktadır: Döndürmek: Malzemeler ve enerjiyi sistem içinde tekrar kullanmak, yeniden imalat, yenilemek, geri döndürmek.

Uzattmak: Ürünün kullanım sürecine uygun olarak tasarlanması, pazarlama faaliyetleri, bakım ve tamir işlemleri ile ömrünü uzatmak.

Yoğunlaştırmak: Ürünün kullanım ömrünü paylaşım ekonomisi ile yoğunlaştırmak.

Maddesizleşme: Üründen dijital yollarla faydalanılabilecek servis ve yazılım çözümleri sunmak.

Kaynak Döngülerini Yavaşlatmak ve Kapatmak için İş Modelleri (Tablo 1., Tablo 2.)
(Bocken vd., 2016; Sapmaz Veral, Enver (2021) içinde)

Tablo 1. Döngüleri Yavaşlatmak için İş Modeli Stratejileri

	Tanım	Örnek
Erişim ve Performans Modeli	Herhangi bir fiziksel ürün sahipliğine gerek olmadan kullanım ihtiyaçlarını karşılamak	Paylaşım Modelleri Araç paylaşımı, çamaşırhaneler, doküman yönetim sistemleri, telefon kiralama hizmetleri
Ürün Değerinin Uzatımı	Ürünlerin artıksal değerini ortaya çıkarmak, ürünün üretimden tüketicilere ve sonrasında üretime geri dönmesi	Otomotiv endüstrisi-yeniden üretilen parçalar, Kıyafet geri alım uygulamaları (H&M örneği)
Klasik Uzun Ömür Modeli	Dayanıklılık ve onarım için tasarım desteğiyle ürünün kullanım ömrünü uzatan iş modelleri	Beyaz eşya (Miele'nin 20 yıl kullanım ömrü sunan beyaz eşyaları) Rolex ve Patek Philippe gibi ömür boyu garanti veren lüks tüketim ürünleri
Yeterliliği Desteklemek	Son kullanıcının tüketimini azaltmaya yönelik çözümler: dayanıklılık, yükseltilebilir olma, hizmet, garanti ve onarım	Patagonya ve Vitsoe gibi hizmet ve kalite değeri yüksek markalar

Tablo 2. Döngüleri Kapatmak için İş Modeli Stratejileri

	Tanım	Örnek
Kaynak Değerini Büyütmek	Ürünlerin artık değerinden faydalanmak: toplamak, diğer taraftan ise çöpe gidecek malzemeleri ve kaynakları yeni bir değer formuna çevirmek	Balıkçı ağlarını toplayıp halı üretiminde hammadde kaynağına dönüştürmek. Geri dönüşüm bankası: geri dönüşümün ve çevresel açıdan değerli faaliyetlerin teşviki için müşterilere ödül puanları vermek
Endüstriyel Simbiyoz	İşlerin coğrafi yakınlığından faydalanarak bir prosesin artık çıktılarından diğer bir proses için girdi sağlanması	Kalundborg Eko-Endüstriyel Parkı, Avrupa Birliği'nin şeker rafinerilerindeki "iç atık = değer" uygulamaları

Kullandığımız ürünleri sahiplenme davranışı, mevcut tüketim modelimizin merkezinde yer aldığından, paylaşımcı tüketimin kabulünü ve yaygınlaşmasını sınırlayabilecek potansiyel bir engeldir. Ancak, ortak tüketime yer veren modeller, tüketicilerin mevcut doğrusal ekonomi modellerinden döngüsel ekonomi modellerine geçişi sürecinde en iyi seçeneklerden biri olarak kabul edilmektedir (EEA, 2016).

Sürdürülebilir ve döngüsel yeni bir ürün veya servis tasarlamak ya da var olan al-yap-sat temelli klasik bir iş modelini dönüştürebilmek, yani iş modeli inovasyonu, bütünsel ve sistemik bir yaklaşım gerektirdiği için, bu kapsamda çeşitli yol gösterici çerçeveler geliştirilmekte ve önerilmektedir. Çoğunlukla, görsel bir araç olan klasik iş modeli tuvalini (kanvas) geliştirerek oluşturulan döngüsel iş modeli tuvaleri son zamanlarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu modeller genellikle kurumsal sürdürülebilirliğin gereksinimlerini ve söz konusu işletmenin yaptığı işin çevresel ve sosyal potansiyellerini ve olası etkilerini de analize dahil ederler (Antikainen ve Valkokari 2016). Bir işletmenin içinde bulunduğu ekonomik ekosistemin yanı sıra çevresel ve sosyal ekosistemlerin de sistemik bir bütün içinde analiz edilmesine yardımcı olan bu araçlara güzel bir örnek CIRCULAB (<https://circulab.academy/circular-economy-tools/circular-canvas-business-models/>) döngüsel ekonomi tuvalidir.

Mart 2020'de Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen Döngüsel Ekonomi Eylem Planı, Avrupa Yeşil Mutabakatının temel taşlarından birini oluşturur. Ana hedef, bir yandan hızla yok olan ve yıpranan doğal kaynaklar üzerindeki baskının azalmasına destek olurken diğer taraftan da sürdürülebilir ve adil bir ekonomik gelişmeye yönelmektir. Gittikçe artan rekabet ortamı, hızla değişen müşteri beklentileri ve global ve yerel riskler göz önüne alındığında döngüsel ekonomi paradigmasının evrensel bir ilgi görmeye devam etmesi beklenmektedir. Ticaret merkezleri, aynı konumda oluşan ürün ve hizmet çeşitliliğinin, olası kolay iş birliği ve optimizasyon potansiyelinin sağlayabileceği avantajlardan faydalanıp, bu yeni ekonomik yapılanmanın merkezinde yer alabilirler.

Değişik endüstriyel segmentlerin yer aldığı ticaret merkezlerindeki toptancı ve perakendeci işletmelerin benimseyip uygulayabilecekleri döngüsel iş modellerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- **Kapalı döngü tedarik zinciri:** Klasik ve doğrusal olmayan bir tedarik zincirinde işletmeler, tedarikçileri ve müşterileriyle ilişki içinde kalarak ürünlerin ve malzemelerin kullanım ömürlerini uzatmayı hedeflerler. Müşteriler tarafından geri getirilen veya geri gönderilen bozulmuş, eskimiş ya da işlevini yitirmiş ürünler ticaret merkezinde planlanacak özel alanlarda tamir edilerek, bakımları yapılarak veya yenilenmeden geçirilerek tekrar satışa sunulur.

Tamir göremeyecek durumda olan ürünlerin sağlam parçalarından faydalanılmak üzere ya da malzeme/hammadde geri dönüşümü için üreticiye geri gönderilirler. Tamir edilemeyecek ve atık durumunda olan bazı ürünler ve malzemeler yeni ürün tasarımı ve inovasyon amaçlı olarak ilgili tasarımcılara sunulur. Ticaret merkezi bu tersine tedarik zincirinin etkin bir paydaşı olarak süreçte konumlanır ve döngülerin kapanmasını sağlar.

- **Ürün satışı yerine ürünü servis olarak sunmak:** Üretici veya satıcı firma ürünün sahibi olarak kalır. Ticaret merkezinde kullanıcılar, ürünü satın almak yerine ürünün sağladığı hizmetlerden istedikleri sürece faydalanırlar.
- **Kiralamak:** Diğer bir yaklaşım ise ürün satışı yerine ürünün kullanıcıya belli bir süre için kiralanmasıdır. Düzenli bakım ve tamir işlemleri ürün sahibi firmanın sorumluluğundadır. Böylece aynı ürün farklı müşterilerce kullanılmış, farklı müşterilerle paylaşılmış olur ve kullanım ömrü uzar.
- **Kaynak geri kazanımı:** İşletmeler kullanıcılardan bozulan veya kırılan ve onarılamayacak durumda olan ürünleri geri alıp ürün içeriğindeki değerli maddeleri ayrıştırarak satabilirler. Örneğin elektronik ürünlerdeki kıymetli malzemeler ya da parçalar çıkartılıp satılabilir veya atık gıdalar gübreye dönüştürülebilir.

Ticaret merkezleri bir bütün olarak da döngüsel ekonomiyi desteklerler.

- **Kaynakların paylaşılması:** Her işletme işgücü ihtiyacını detaylı olarak planlarsa, çeşitli sebeplerle bir işletmede bir süreliğine âtil durumda olan işgücü başka bir firma tarafından kullanılabilir. Firmaların depolama ihtiyaçları değişkenlik gösterdiğinden depo alanları ortaklaşa bir düzenle, paylaşımlı olarak kurgulanabilir. Her firma işyerinde kullandığı araç gereçleri işletmeye özel satın almaktansa ticaret merkezine ait olanları ortaklaşa kullanabilir. Zamanla değiştirilen dekorlar ve teknolojik ürünler diğer firmaların kullanımına sunulabilir.
- **Lojistik:** Firmalar tüm lojistik ve taşıma ihtiyaçlarını ortak sistemler ve kaynaklar kullanarak gerçekleştirir ve böylece hem araçların âtil durumda kalması önlenir hem de taşıma kaynaklı emisyon salınımları en aza indirilir.
- **Endüstriyel simbiyoz:** Detaylı bir atık yönetimi ve atık akış analizi sayesinde atıklardan ayrıştırılan maddeler endüstri parkları veya diğer kuruluşlar tarafından ikincil hammadde olarak kullanılabilir.

- **Sürdürülebilir ambalaj:** Güncel olarak kullanılan her türlü ambalajın çevresel etkisi, enerji kullanımı ve açığa çıkardığı atık miktarı incelenerek sürdürülebilir ambalaj hedefleri belirlenir. Ambalajlarda biyobozunur malzemeler ve geri dönüşüm katkılı kâğıt ve karton kullanımı, ahşap paletlerin düzenli olarak tekrar kullanımı sürdürülebilirliğe katkı sağlayan bazı stratejilerdir.
- **Ortak çalışma ve inovasyon merkezi:** Döngüsel ekonominin temel taşlarından biri de sektör içi ve sektörler arası tüm paydaşların iş birliği içinde çalışarak yeni değerler yaratmasıdır. Çeşitli atıkların yeni hammaddeye veya ürüne dönüştürülebilmesi için ticaret merkezlerinde AR-GE ve tasarım birimlerinin konumlandırılması gerekebilir.
- **Dijitalleşme:** Atıkların, ticaret merkezindeki malzeme girdi ve çıktılarının, ambalajların, kullanılan enerji ve suyun, lojistik sistemlerin, işgücünün ve depo hacminin optimize edilmesi, saha çalışmaları ile detaylı veri toplanmasını ve veri analizini gerektirmektedir.
- **Yenilenebilir kaynaklar:** Günlük işlevlerin yürütülmesi sırasında kullanılan kaynakların (örneğin enerji, gri su) yenilenebilir olması, kullanılan malzemelerin geri dönüştürülmüş girdilerle imal edilmiş olması (örneğin kâğıt), yenilenmiş veya kullanılmış, ikinci el malzemelerden imal edilmiş ofis ve dekor mobilyalarının tercih edilmesi döngüsel ekonomiye katkı sağlar.

KAYNAKLAR:

- Antikainen, M., Valkokari, K. (2016). A Framework for Sustainable Circular Business Model Innovation. *Technology Innovation Management Review*,
- Arslan, L. Döngüsel Ekonomi ve Yeşil İşletme Yönetimi Odağında Döngüsel İş Modelleri
- Bigliardi, B., & Filippelli, S. (2021). Investigating Circular Business Model Innovation through Keywords Analysis. *Sustainability*, 13(9).
- Bocken, N., & Ritala, P. (2022). Six ways to build circular business models. *Journal of Business Strategy*, 43(3), 184-

192.

Casadeus-Masanell, R. and Zhu, F. (2013). Business Model Innovation and Competitive Imitation: The Case of Sponsor -Based Business Models. *Strategic Management Journal* 34:464-482

(CRT) Centre for Regional and Tourism Research, Denmark (2018). *Destination: A Circular Tourism Economy*. Version 4.0.

Einarsson, S. and Sorin, F. (2020). Circular Economy in travel and tourism: A Conceptual Framework for a Sustainable, Resilient and Future Proof Industry Transition, CE360 Alliance

Ferasso, M. et al (2020). Circular Economy Business Models: The State of Research and Avenues Ahead. *Business Strategy and the Environment*, 29(8), 3006-3024.

Geissdoerfer, M., Pieroni, M., Pigosso, D., Soufani, K. (2020). Circular business models: A review. *Journal of Cleaner Production*,

Lacy, P., and Rutqvist, J. (2015). *Waste to Wealth: Circular Economy Advantage*. London: Palgrave Macmillan.

Lacy, P., Long, J. and Spindler, W. (2020). *The Circular Economy Handbook: Realizing the Circular Advantage*. London: Palgrave Macmillan.

Larsson, M. (2018). *Circular Business Models*. USA: Palgrave Macmillan.

Lüdeke-Freund, F., Gold, S., and Bocken, N. (2019). A Review and Typology of Circular Economy Business Model Patterns. *Journal of Industrial Ecology*, 23(1), 36-61.

Massa, L., Tucci, C. and Afuah, A. (2017). A Critical Assessment of Business Model Research. *Academy of Management Annals* 11 (1):73-104.

Osterwalder, A., and Pigneur, Y. 2009. *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. Amsterdam: Self-published.

Sapmaz Veral, E. (2021). *Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri*. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi. 8(1): 7-18

Taran Y. 2011. *Re-thinking It All: Overcoming Obstacles to Business Model Innovation*. PhD Thesis, Center for Industrial Production, Aalborg University.

Wirtz, B. W., A. Pistoia, S. Ullrich, and V Göttel. 2016. *Business Models: Origin, Development and Future Research Perspectives*. *Long Range Planning* 49 (1): 36-54.

KENTLER VE ÇOKLU KRİZLERİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Murad Tiryakioğlu

Kentler ve kentlerin dönüşüm süreci, her geçen gün çok daha girift hale gelen sorunlarla, daha ileri aşamada bu sorunların sebep olduğu şekilleniyor. Depremler, sayıları ve şiddetleri artan seller ve taşkınlara, eşitsizliği derinleştiren yoksullaşma gibi sebeplerle artan kırılganlıklar rant ekonomisinin hâkim olduğu bir dönüşümü egemen kılmaya devam ediyor. Bu egemenlik, yerel, bölgesel ya da ulusal, her ne düzeyde olursa olsun izlenen (ya da izlenmeyen, hatta henüz üzerine düşünmemiş ve dolayısıyla tasarlanmamış) politikalar sebebiyle gittikçe belirsiz ve kontrolsüz hale geliyor. Nihayet ülke ekonomisinin karşı karşıya kaldığı çoklu krizler, kent ölçeğinde çok daha belirgin olarak hissediliyor. Bu çerçevede şekillendirilen tartışma, gelişme ile yoksullaşma arasında sıkışan, gittikçe kalabalıklaşan, plansız ve düzensiz olarak yapılaşmaya devam eden kentlerin çoklu afetlere ve çoklu krizlere maruziyetine odaklanıyor.

Çoklu kriz, iklim krizinin etkilerini odağına alan Morin ve Kern (2001) tarafından, 1990'lı yıllarda kavramsallaştırılmış. Zaman içinde ekonomik, ekolojik, toplumsal ve siyasal krizler için de çeşitli anlamlar yüklenerek kullanılmış olan bu kavram krizler çağını en iyi niteleyen ifade olarak öne çıkıyor. Çoklu krizler, bu yazı çerçevesinde ekonomik, ekolojik ve toplumsal kriz olarak, birbirleriyle iç içe geçmiş, üç temel problem alanı üzerinden ele alınıyor. Bu üç alan birbirinden bağımsız olmadığı gibi bilakis birbirleriyle iç içe geçmiş, girift bir yapıda işliyor. Ekonomik krizler ekolojik krizleri tetikliyor ya da ekolojik krizler ekonomik kırılganlıkları arttırarak toplumsal sorunlara sebep oluyor. Ekonomik kriz, Türkiye'nin mevcut ekonomik sorunlarının derinleştiği bir çerçeveyi tasvir ediyor: Üretim ekonomisinden vazgeçilerek düşük gelirli hizmet ekonomisine ağırlık verilmesi, pandemi ile hizmet sektörünün giderek zayıflaması, enflasyonun yeniden kronikleşmeye başlayarak alım gücünü düşürmesi, Türk Lirasının düzenli değer kaybının sebep olduğu yoksullaşma ve daralma.

Kentlerin gelişme süreçleri özellikle yeni iş alanlarının varlığı, istihdam imkânları ve görece daha iyi yaşam koşulları sebebiyle artan iç göç ve kentsel dönüşüm altında ortaya çıkan ve özellikle inşaat sektörünü bir rant ekonomisine dönüştüren yüksek kâr motivasyonu ile şekilleniyor. Özellikle pandeminin getirdiği yeni yaşam ve çalışma alışkanlıkları da kent yaşamında, etkisinin henüz hesaplanamadığı ön kabulünden hareketle, değişime

sebeb olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Ege ve Akdeniz Bölgesi'ne olan beyaz yakalı göçü, uzaktan çalışma alternatifleriyle artmaya devam ediyor. İç göç açısından güncel olarak yaşanan bir diğer acı gelişme 6 Şubat Maraş Depremleri oldu. Bu depremler yeni iç göç dalgasına sebep oldu ve depremzedeler geçici ya da kalıcı olarak yaşamlarını sürdürmek amacıyla başka şehirlere göç etti. Resmi olmayan rakamlara göre, beş milyondan fazla kişinin göçü hem terkedilen bölge için hem de göç edilen bölge için pek çok zorluğu beraberinde getirmeye devam ediyor. Bununla birlikte başta İstanbul ve İzmir olmak üzere büyük şehirlerdeki kira artışları ve konut krizi sebebiyle başlayan kira göçüne Maraş Depremleri sonrasında yaşanması muhtemel depremden kaçanların göçü de eklenmiş oldu. Kentlerdeki nüfusun geçici ya da kalıcı olarak değişimine karşı ekonomik kriz sebebiyle üretimin ve satışların yavaşlamaya başlaması yeni istihdam olanakları bir yana mevcut çalışanların işlerini kaybetme riskini arttırıyor. Kent yoksulluğu küresel salgınla birlikte gittikçe derinleşen yoksulluk çeşitlerinden biri olarak öne çıkıyor ve gelişen sanayileşmenin şehirleşmeyi hızlandırmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan bir sorun olarak tanımlanıyor.

Kentsel yoksulluk, sanayileşme ile başlayan bir sorun olmakla birlikte temelde iklim krizinin ve iklim krizinden çok daha önemli etkilere sebep olan politikasızlıkların bir sonucu olarak tarımsızlaşma ile de açıklanıyor (Tiryakioğlu ve Yağcı, 2021). Kentsel yoksulluğun ne ölçüde kırdan kente göçün bir sonucu olarak ortaya çıktığını ya da belirginleştiğini ifade eden Şenses (2013:161), kırsal kesimdeki yoksulların düşük gelir düzeyleri sonucunda kentlere adeta itildiklerini, göçlerin kentle kır arasındaki kazanç farklılığına bağlı olarak artacağını ve nihayet artan göçlerin kentsel alanlardaki yavaş istihdam artışları karşısında hızlı bir enformelleşmeye ve buna bağlı olarak da bir yoksullaşmaya sebep olacağını iddia eden görüşlere dikkat çekiyor. Bu yoksullaşma süreci bölgelerarası eşitsizliklerin artmaya devam etmesiyle kırılganlığı arttırdı, yoksulluğu kronikleştiriyor ve derinleştiriyor. Maraş ve Hatay Depremleri ise kent yoksulluğunun mekânsızlaşmasına sebep oldu ve bu mekânsızlaşan yoksulluk derinleşmeye devam ediyor.

Ekolojik kriz ise hem ekonomik krizin sebep olduğu hem de ekonomik krize sebep olan bir kriz türü olarak

toplumu, toplumsal yaşamı derinden etkilemeye devam ediyor. Ekonomik kriz içinde faaliyetlerini sürdürmeye çalışan özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler, iklim krizinin etkilerini azaltmaya ya da iklim krizinin etkilerine uyum sağlamaya yönelik önlemler için kaynak ayıramamakta ve dolayısıyla aşırı hava olaylarına karşı çok daha kırılğan hale gelmektedir. Güvenli bir bölgede faaliyet göstermek için yeterli imkanlara sahip olmayan işletmelerin sel, taşkın vb. iklim temelli afetlere maruz kalması ihtimali çok daha yüksek olmakta, zarar görme durumunda ise telafisi ya çok uzun zaman almakta ya da hiç mümkün olamamaktadır. Diğer bir ifadeyle bir yandan ekonomik kriz ekolojik krizden korunmayı zorlaştırırken diğer yanda da ekolojik kriz ekonomik krizi derinleştirmeye devam ediyor. Bu ikili açmazın şiddetli etkisi ise kaçınılmaz olarak toplumsal düzeyde yaşanmaya devam ediyor.

Çoklu Krizler Çağından Döngüsel Kentleşmeye Geçiş: Ne kadar gerçekçi?

Maraş Depremleri çok acı ve çok net bir biçimde, bir kez daha başta İstanbul olmak üzere tüm Türkiye’de, acilen dönüştürülmesi ve güçlendirilmesi gereken bina stokunun fazla olduğunu, düzensiz ve çarpık kentleşmenin bir sonucu olarak kentlerin ve kent yoksullarının sel, dolu, fırtına gibi iklim temelli afetlere karşı gittikçe korunmasız hale geldiğini gösterdi. İklim krizinin etkilerinin tüm dünyada görülmeye başladığı bir dönemde COVID-19 salgını ile birden fazla afetin birlikte yaşandığı dönemde yaşanan 30 Ekim İzmir (Sisam) Depremi, afet yönetimini toplum sağlığı yönetimi ile koordineli olarak yürütülmesinin ne denli kritik bir önem arz ettiğini gösteren bir çoklu kriz örneği olarak kayıtlara geçmişti. Benzer şekilde Maraş ve Hatay Depremlerinin hemen ardından yeterince güçlü olarak tesis edilmeyen geçici barınma alanlarının sel ve fırtına ile zarar görmesi, su basan altgeçitlerde depremde sağ kurtulmayı başaran insanların yaşamlarını kaybetmesi de gittikçe derinleşen ve çeşitlenen bir çoklu kriz örneği olarak daha kayıtlara geçmiş oldu.

Kentlerin afet dayanıklılıklarının arttırılması, döngüsel kent yapılarının tesisi ve adil biçimde yaygınlaştırılması hem toplumsal yaşamı hem de ülke ekonomisini doğrudan etkileyen, telafisi

mümkün olmayan (ya da çok zor olan) zararların azaltılması açısından da kritik bir önlem olarak çok güçlü bir şekilde öne çıkıyor. Örneğin 1999 yılında yaşanan Gölcük Depreminin, sınıai faaliyet bölgesinde önemli bir yıkıma ve zarara sebep olması sadece üretimi ve ekonomik faaliyetleri aksatmakla kalmadı, bölgede var olan kent yoksulluğunu derinleştirdi ve telafisi mümkün olmayan çok yönlü sosyal ve ekonomik kayba sebep oldu (1). Maraş ve Hatay Depremlerinin sebep olduğu kayıpların ekonomik ve toplumsal boyutunun ne kadar olduğunu öğrenmek ise ne yazık ki asla mümkün olamayacak.

Fiziksel kayıpların telafi edilebilmesi mümkün olacak mı, olacaksa ne kadar sürede ve ne kadarlık bir maliyetle olacak gibi konuları tartışmak için halihazırdaki krizlerin doğru anlaşılması ve kısa sürede aşılması gerekiyor. Nihayet kent yoksulluğunu ve kırılğanlığını derinleştiren afetlerin sebep olduğu zararların azaltılması kamu otoritelerinden iş dünyasına, sivil toplumdan akademiye, yerel yönetimlerden fon sağlayan aktörlere kadar çok yönlü ve çok aktörlü olarak farkındalığı, hazırlığı ve fedakârlığı gerektiriyor (2).

KAYNAKLAR:

(1) 1999 Gölcük Depremi resmi rakamlara göre yaklaşık 17 bin kişinin, gerçekte 35 binden fazla kişinin yaşamını yitirmesine sebep oldu. Depremin ekonomik maliyeti ise TÜSİAD’a göre yaklaşık 17 milyar dolar iken Devlet Planlama Teşkilatı 15 ilâ 19 milyar dolara arasında bir zarara sebep olduğunu aktarıyordu.

(2) Bu konuda bütüncül bir okuma için bakınız Tiryakioğlu, 2016

Morin, E. ve Kern, A.B. (2001). Dünya Vatan, İstanbul: İletişim Yayınları

Şenses, F. (2013). Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları

Tiryakioğlu, M. ve Yağcı, S. (2021). Derinleşen Kent Yoksulluğunun Kaderini Salgın mı Belirleyecek? (M. Tiryakioğlu, Ed.) Afetlerle Yoksullaşma: Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Tiryakioğlu, M. (Ed.) (2016). Afetlerle Kalkınma: Tecrübeler, Politikalar ve Beklentiler. Ankara: Efil Yayınevi

DÖNGÜSEL KENT İLKELERİ, ŞEHİRCİLİK VE ATIK YÖNETİMİ

BİR BAŞKA ATIK YÖNETİMİ: İNOVATİF KENT İZMİR

Cem Türkay

İçinde bulunduğumuz çağ, canlıların ve dünyanın uyumunda pek çok açıdan tıkanıklık yaratan ve her detayda göze çarpan iktisadi, çevresel, sosyolojik ve düşünsel gibi sıfatlarla nitelenmiş sorun yumaklarıyla bezeli. Öyle ki, birçok canlının biyolojik süreçleri bu tıkanıklıklarla krize girmiş durumda, dahası, nesli tükenmiş ya da tükenme tehlikesi bulunan canlılar her yerde ve doğanın rejenerasyon yetisi elinden alınmakta. Öte yandan, cansız varlıkların sınırsız tahribata maruz bırakılması ve geri dönülemez şekilde formlarını yitirmesi ise “hâkim tür” insanın dikkatini henüz gerektiği kadar üzerine çekemedi.

Mevcut tıkanıklığın gereksindiği çözümlere ise şimdilik ulaşılabilirliğini söylemek mümkün değil. Çözüm diye sarıldığımız yöntemler ise yeni ve daha büyük sorunlar doğurabiliyor. Dolayısıyla aslında yaşadığımız bir tür savruluş ve özümüzden kopuş hikayesidir. Özellikle sanayi devriminden bu yana insanlık, üretim ve tüketim ilişkilerini çoğunlukla tek düzleme yerleştirerek kendi özüne iraksadı. Ekonomide ve şehirlerde, kaynakların sınırsız olduğu yanlışlamasıyla hareket eden bir anlayış hakim kılındı ve doğanın işleyişi unutuldu. Oysa doğanın işleyişi milyonlarca yılda kurulan dengelere, ilmek ilmek şifrelenen genetik kodlara ve kerte kerte gelişmiş bir evrimsel süreçte dayanmaktadır. Böylelikle her bir özne, etrafını oluşturan dokuyu bütünler, onlarla denge ve uyum içinde varlığını sürdürür. “Simbiyoz” olarak adlandırılan bu olgu iki ya da daha fazla farklı türün kalıcı birlikteliğini ifade eder. Doğada oldukça yaygın olan bu olgu, dünyadaki yaşamın evriminde önemli geçişlere katkıda bulunur; çeşitli bitki ve hayvan türleri bazen konakçalarına kaynak sağlarken bazen de savunmalarına yardımcı olan mikrobiyal simbiyozlar barındırır (Oliver & Russell, 2016). Doğadaki simbiyozları anlamak ve yönlendirmek insan sağlığına, tarım sistemlerine, endüstriyel ilişkilere ve yaşamın pek çok alanına doğrudan ve dolaylı faydalar sağlayabilir.

Günümüz toplumları doğrusal ekonomi denen bir modelle kalabalık nüfusun gereksinimlerini gidermeye çabılıyor. Ürettiği her öğeyi yüksek hızda tüketmenin, böylelikle yenisini daha hızlı ve daha çok üretmenin derdine düşüyor. Dahası, bu durumun ekonomik büyüme ve refah getireceği sanrısı geniş kesimlerce hakim. Kaynakların sınırsızlığı varsayımı üzerinden temellenen ve

“Al-Kullan-At modeli” olarak anılan bu yaklaşım çoktandır alarm veriyor; su, yiyecek ve fosil yakıtlar gibi kaynaklara ulaşımı giderek zorlaştırıyor, dünya çapında biyolojik çeşitliliği azaltıyor ve finansal sistemi tehdit ediyor (Balbay, Ş., SARIHAN, A., & Avşar, E., 2021).

Çözümün odağını oluşturması gereken yaklaşım ise aslında özümüzü var eden doğanın kendisi ve sahip olduğu simbiyotik ilişkilerden başkası değil. Doğada her bir aktörün diğeri ile sürekli ve döngüsel bir ilişki halinde olduğu gibi, şehirlerde, ekonomide ve hatta kültürde de aynı şekilde analogik bir modelin benimsenmesi kalıcı çare olabilecektir. Ancak şehrin girdileri ve çıktıları gerçel veri yönetimi becerisiyle birbirlerine dönüştürülebilirse, akış şeması bir döngüyü tamamlayıp sürdürülebilir kılınabilecektir.

Mevcut doğrusal yöntemlerle sanayi faaliyetlerinin devam etmesi, artan dünya nüfusu ve finansal krizlerle birlikte kaynak tabanına muazzam bir baskı uygulayacaktır. Tam bu noktada döngüsel ekonomi ve endüstriyel simbiyoz yaklaşımları arayış içindeki şehirlere deva olabilecek potansiyeli taşımaktadır. Her türden üretim kaynaklı atık malzeme veya enerjinin (ısı, elektrik vb.), başka bir tüketici için yeniden hammadde veya enerji kaynağı olarak kullanılması esasına dayanan endüstriyel simbiyoz, doğanın işleyişinden esinlenilerek tasarlanmış bir ilişkiler bütünüdür. Bu süreçte enerji ve hammadde/malzeme verimliliği hedeflenir ve tüm döngü bu hedefler üzerinde gelişime açık bırakılır. Ürünün kullanım ömrü dijital tasarım ile tüm tedarik zincirlerini de kapsayacak şekilde verimlilik öncelikli olacak şekilde kurgulanır. Tıpkı çevre yönetim sistemlerinde olduğu gibi ürün ve hizmetlerinin tasarımından itibaren üretim, dağıtım, tüketim ve bertaraf aşamaları yaşam döngüsü yaklaşımı kullanılarak oluşturulur. Tasarruf odaklı iş modelleri de yaygınlaşıp döngüsel ekonomiye geçiş sağlanabileceği için zaman kaybının önüne geçilebilir.

Döngüsel ekonomi, ekonomi sisteminin sağlığını korumayı ve israfı önlemeyi amaçlarken de iklim değişikliği-krizi, biyolojik çeşitlilik kaybı, atık birikimi ve kalıcı kirliliklerle de mücadeleyi önceleyen bir çerçeve çözümdür. Başta atıkları ve olumsuz çevresel etkileri en aza indirmek için

malzeme ve enerji akışlarının mümkün olduğu kadar uzun süre en yüksek değerini koruması ve ekonomi içinde döngüler halinde sistemde kalabilmesidir (Rusch, M., Schögl, J. P., & Baumgartner, R. J., 2023).

Döngüsel kentleşme, birden fazla kentsel fonksiyonu ve departmanı aracılığıyla kapsayıcılık ve katılım ilkelerini benimseyerek (bölge sakinleri, işletmeler ve araştırmacılar ile iş birliği içinde), kentsel alanda doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye adil geçişi destekleyen bir kentleşme türüdür. (<https://circulars.iclei.org/action-framework/>)

Kentlerde tüketilen ve üretilen kaynakları (malzeme, enerji, su, toprak vb.) yönetme şeklimize yönelik döngüsel bir yaklaşım, küresel olarak sınırlı kaynakların tüketimini önemli ölçüde azaltabilir ve bunu yerelden, şehir bazında planlamak ve yönetmek çok işlevli olabilir. Ayrıca kaynak güvenliği, atık bertarafı, sera gazı emisyonları, kirlilik, küresel ve ada bazlı ısınma, kuraklık ve sel gibi kentsel sorunların ele alınması, veri üretimine ve yönetimine olanak sağlar, neticelerin yerelde izlenmesinin ve hızlı müdahalenin önünü açabilir. Döngüsel yaklaşımı benimsemek, örneğin uygun fiyatlı konaklamaya erişim sağlamak, ekonomik tabanı genişletmek, çeşitlendirmek, kentlerde daha ilgili ve işbirlikçi topluluklar oluşturmak kentleri etkileyen diğer birçok sosyo-ekonomik sorunun üstesinden gelebilir (Bolger & Doyon, 2019). Bu nedenle döngüsellik, ekolojik ve ekonomik dengeyi kentlere birlikte ve eşzamanlı getirmeyi vadeder. Yerel yönetimler ise bu eşzamanlılığın tesis ve tanziminden sorumlu en yetkin aktörler olarak belirmektedir. Kentin nabzını tutabilen, organizasyonel kapasiteleri geniş bu kurumlar, şehir sınırları içinde doğrusal ekonomiden döngüsel olan geçişte başat rol üstlenebilirler, kayda değer işler bitirebilirler.

Atık yönetimi özellikle koku ve hijyen gibi kirlilik sorunları ile anılan devasa şehirlerin devasa

problemleri olarak yerini almaktadır. Bu konuda etkin bir strateji geliştirmek zor olduğu kadar netice alındığında da diğer pek çok alanda iyileşme sağlayan temel bir kentsel yönetimdir. Atıkların kaynak olarak görüldüğü bir sistemin kazanımları ise döngüsel ekonomiye geçişin en belirgin formudur. Kentsel atıkların döngüde tutulması ve ekosisteme geri kazandırılması sorunsuz sürdürülebilirse kısa zamanda şehrin enerji, tasarruf ve yaşanabilirlik endeksi yükselme potansiyeli taşır. Bu noktada verim kavramı önemlidir. Öyle ki, aslında modern şehirlerde kamu ve özel kurumlarca açılmış katı atık ayrıştırma ve bertaraf tesislerinde ek karbon salınımı olmaksızın elektrik enerjisi üretilmektedir. Fakat ayrıştırma tesislerine gelen atıkların yüzdesi, şehrin atık olarak bıraktığı tonaja oranla hala çok düşüktür. Bu durumu doğal olarak değerlendiren ve ticarileştiren ise aslında hiçbirimize yabancı olmayan sokaktaki atık toplayıcılarıdır. Atık toplayıcıları, birer kamu malı olan atık konteynerlerini dolaşır, plastik, metal, kağıt ve cam gibi etiketlerdeki malzemeleri yerinde ayrıştırır, tesislere ulaşımlarını sağlar ve kg başına gelir kazanırlar. Kentin ekosistemi, toplayıcılar sayesinde atık ayrıştırmasında verim yükseltir. (1.)

21. Yüzyılda, şehrin yararına olsa da, atık toplayıcılarının atık toplama biçimi ve çalışma şartları insana yaraşır değildir. Hijyen kurallarının ve iş güvenliğinin hiçe sayıldığı, gece gündüz ayırımının gözetilmediği, sigortasız şekilde çalışmak zorunda kalan toplayıcılar, bir yerel yönetim olan İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hak öznesi olarak görülmektedir. Tıpkı ayrıştırıcıların doğada üstlendiği geri kazanım işlevi gibi, şehirlerde de atık toplayıcıları bu sayede fark edilmekte, valıkları ve önemleri kabul edilmekte, dahası hakları teslim edilmektedir. İzdoğa A.Ş.'ye bağlı İzDönüşüm Ambalaj Atığı Toplama ve Ayrıştırma Tesislerinde, Mayıs 2022den itibaren istihdam edilmeye başlanan atık toplayıcıları, konteynırlara girmeden, yerinde, sıfır noktasında ayrıştırılmış atıkları toplamakta

1. Atık toplama filosu

(<https://www.izmir.bel.tr/Haberler/izdonusum-atik-toplama-arac-filosu-buyuyor/47689/156>)

ve geri kazanım rollerini sürdürmektedir. Bütüncül yaklaşımını elektrikli motosikletlerle destekleyen projeye göre istihdam edilen toplayıcılar, eskisinden farklı olarak egzoz emisyonu ve gürültü kirliliği de yaratmıyor. Kamyonların giremediği dar sokakları gezen elektrikli motosikletler, İzDönüşüm projesinin etki alanını artırmakla mükellef. Bu yönü ile de öncü olan proje, döngüsel şehircilik ilkelerine boyut kazandırmakta ve sahadan topladığı bilgi ve dönüştürdüğü deneyim ile çöp kavramını kent çapında ortadan kaldırmayı hedeflemekte ve modern şehirciliğe de işlevsel bir örnek sunmaktadır. (2., 3.)

Dünya kısıtlı kaynakların baskısı altında bize ev sahipliği yapmaya devam ederken ve henüz çok geç değilken döngüsellik ilkeleri ile her noktada modern planlamalar yapmak bu yazının da konusunu oluşturacak şekilde en akıllı çözüm olarak görülmektedir. Hemen her noktada özümüze yani mensubu bulunduğumuz doğamıza başvurmak (biyomimikri felsefesi çerçevesinde) ise aslında nerede aşırıya kaçtığımız konusunda bize sürekli yol gösterebilir ve geri adım attırabilir. Bu geri adımlar doğamıza dönüşün adımları olduğu müddetçe varlığımız güzel ve anlamlı olabilecektir, zira insan doğadan koparak ne mutlu ne de var olabilir.

KAYNAKLAR:

Oliver, K. M., & Russell, J. A. (2016). Symbiosis, introduction to.

Balbay, Ş., SARIHAN, A., & Avşar, E. (2021). Dünyada ve Türkiye’de “Döngüsel ekonomi/endüstriyel sürdürülebilirlik” yaklaşımı. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (27), 557-569.

Rusch, M., Schöggel, J. P., & Baumgartner, R. J. (2023). Application of digital technologies for sustainable product management in a circular economy: A review. Business Strategy and the Environment, 32(3), 1159-1174.

Circular City Actions Framework, Bringing the circular economy to every city (2023). Erişim adresi: <https://circulars.iclei.org/action-framework/>

Bolger, K., & Doyon, A. (2019). Circular cities: exploring local government strategies to facilitate a circular economy. European planning studies, 27(11), 2184-2205

https://drive.google.com/drive/folders/1xage9b12TZMtlQFRygBGgnCxpg_xh0GK

2. İzDönüşüm Öncesi Toplayıcılar

İzdönüşüm Açık Erişim Dosyası

(https://drive.google.com/drive/folders/1xage9b12TZMtlQFRygBGgnCxpg_xh0GK)

3. İzDönüşüm Sonrası Toplayıcılar

İzdönüşüm Açık Erişim Dosyası

(https://drive.google.com/drive/folders/1xage9b12TZMtlQFRygBGgnCxpg_xh0GK)

**STÜDYO EĞİTİMİ VE AR-GE
SÜREÇLERİNE KATKI KOYANLAR**

STÜDYO YÜRÜTÜCÜLERİ

Prof. Dr. Koray Velibeyoğlu

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi ve bölüm başkanıdır. Lisansını Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde (1994) tamamladıktan sonra İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde yüksek lisans (1998) ve doktora (2004) derecelerini almıştır. Doktora sonrası çalışmalarını ODTÜ Şehir Planlama Bölümü (2005) ve Griffith Üniversitesi Kentsel Araştırma Programı, Brisbane (2006) tamamlamıştır.

Çalışma alanları kentsel tasarım, kırsal ve bölgesel planlama ve kentsel kuram ve planlama kuramlarıdır. Çalışmalarının odağında bilgi yönetimi, varlık odaklı yerel kalkınma, akıllı şehir ve topluluklar ile doğa esaslı çözümler bulunmaktadır.

Avrupa Birliği Ufuk 2020 Programı kapsamında desteklenen UrbanGreenUP ve RURITAGE başlıklı tamamlanan projeler yanı sıra Ufuk Avrupa Projeleri olan EHHUR, Re-Value ve CARDIMED'de araştırmacı görevi üstlenmiştir.

Prof. Dr. İpek Akpınar

İYTE Mimarlık Bölümü'nde mimarlık, kent, politika ilişkileri, toplumsal bellek, kültürel sürdürülebilirlik ekseninde stüdyo ve kuram dersleri vermeye ve araştırmalara devam etmektedir. Lisans ve Y.Lisans çalışmalarını İTÜ Mimarlık Bölümü'nde; doktora çalışmasını UCL Bartlett School of Graduate Studies'de gerçekleştirdi. Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent kitabının editörü; Ayışığı Manastırı ve Sakıp Sabancı Müzesi 10.YIL kitaplarının yazarıdır. Transformations of Public Space, Architecture and the Visual Arts in late Modern Istanbul 1950-80 kitabının editörlerindedir. Halen UCL Urban Laboratory, OCEAN ile Journal of Architecture, A/Z ITU Journal of Faculty of Architecture Danışma Kurulu'nda; JURD dergisi ile Journal of Design Studio Yayın Kurulu'nda; EHHUR ve PED-ACT projelerinde yer almaktadır.

Dr. Öğr. Görevlisi Can Gündüz

ODTÜ Mimarlık Bölümünde Lisans (1998), Carnegie Mellon University Mimarlık Bölümünde Yüksek Lisans (2000) eğitimini tamamladı. Ankara, New York ve Kabil'de mimarlık yaptı (2000-2006). ODTÜ Sosyoloji Bölümünden Doktora derecesini aldı (2012). 2013'ten beri İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler vermektedir. Akademik görev ve çalışmalarının yanı sıra kitap yayıncılığı ve belgesel sinema başta olmak üzere kültürel üretimin farklı alanlarında bireysel ve kolektif sanat ve araştırma projelerinde yer almakta, atölyeler düzenlemektedir. Çalışmalarının odağında kentsel tasarım, mekân antropolojisi ve görsel işitsel araştırma ve arşivleme yaklaşımları bulunmaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Esin Özdemir Ulutaş

2002 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini aynı bölümde tamamladı. Yüksek Lisans Tezi, Prof. Dr. İlhan Tekeli Yüksek Lisans Tez Ödülü'ne layık görüldü. 2006-2017 yılları arasında, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Avrupa Birliği Daire Başkanlığı'nda; eğitim, istihdam ve AB ile ilişkiler

konularında uzman olarak çalıştı. Bu görevi sırasında çalışma alanı ile ilgili pekçok ulusal ve uluslararası kurul ve komitede ve eğitim-istihdam temalı AB projelerinde görev aldı. Doktora çalışmasını 2013 yılında tamamladıktan sonra TÜBİTAK bursu ile Delft Yüksek Teknoloji Üniversitesi'nde (Hollanda) onbeş ay süreyle doktora sonrası araştırma çalışması yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra, Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde dersler verdi. 2019-2022 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yaptı. 2022 yılından bu yana İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik ilgi alanları arasında planlama kuramı, demokrasi ve planlama, kentsel toplumsal hareketler ve planlama ilişkisi bulunmaktadır. Bu konularda uluslararası ve ulusal yayınları vardır.

Dr. Öğr. Üyesi Nicel Saygın

Dr. Öğretim Üyesi Nicel Saygın, 1991 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden birincilik derecesi ile mezun oldu. 1993'de T.C. Yüksek Öğretim Kurulunun açtığı sınavı kazanarak yurt dışında burslu okumaya hak kazandı ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) elemanı oldu. Yüksek lisans çalışmalarını Clemson Üniversitesi (SC, ABD) ve Pennsylvania Üniversitesi'nde (PA, ABD) yaptıktan sonra, doktora derecesini 2002'de Planlama ve Tasarım alanında Colorado Üniversitesi'nden (Denver, ABD) aldı. Bu tarihten itibaren İYTE Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde lisans ve lisansüstü programlarda çeşitli ders vermekte ve araştırmalarda bulunmaktadır. İlgi alanı kentsel tasarım, iklim adaptasyonu, ve sürdürülebilir su yönetimi konularında yoğunlaşmaktadır.

Ar. Gör. Damla Erenler

Araştırma Görevlisi Damla Erenler, lisans eğitimini 2017 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE) Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde tamamladıktan sonra yüksek lisans eğitimini İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kentsel Tasarım Tezli Yüksek Lisans Programı ile devam ettirmiştir. Yüksek lisans tezini "Alternatif açık alan kullanımları" konusunda kurgulamış; alternatif kentsel mekân oluşumları, mekân kullanımları ve müze açık alanları üzerine çalışmıştır. 2021 yılında başladığı İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Doktora Programına İYTE'de devam etmektedir. Akademik çalışmalarını kentsel tasarım, kentsel politik ekoloji, kolektif bellek ve toplumsal cinsiyet konuları üzerinden sürdürmektedir.

Ar. Gör. Özüm Dülgeroğlu

Ar. Gör. Özüm Dülgeroğlu, 2017 yılında İYTE Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Lisans eğitiminin ardından, 2018 yılında ODTÜ Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2019-2020 güz döneminde Erasmus değişim programı ile TU Wien Mimarlık Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi olarak bulundu. 2020 yılının şubat ayında İYTE Mimarlık Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2022 yılında ODTÜ Mimarlık Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldıktan sonra, aynı yıl İYTE Mimarlık Bölümünde doktora çalışmalarına başladı. Çalışmaları yoğunlukla; konut söylemi, ütopyalar, kent ve insan ilişkileri üzerine odaklanmıştır. Devam eden akademik çalışmalarının yanı sıra, kurucuları arasında olduğu Bodrum Taş Atölyesi'nde 2016 yılından beri atölye yürütücülüğü görevini üstlenmektedir.

Ar. Gör. Sadullah Aksoy,

1998 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzincan ve Erzurum'da tamamladı. Liseyi Konya'da tamamladıktan sonra 2016 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama bölümüne başladı. 2021 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2022 yılından beri İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Kentel göç, kentel ve sosyal dışlanma, kırsal kalkınma gibi konular üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Ar. Gör. Tuğçe Zeynep Baçnak

2012 yılında Ege Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nden, 2017 yılında ise İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nden birincilik derecesi ile mezun olmuştur. İnşaat sektöründe çeşitli ölçeklerdeki projelerde mimar olarak çalıştıktan sonra, yüksek lisans derecesini 2022 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü'nde, yapı bilgi modellemesinin benimsenmesi üzerine tamamladığı çalışma ile almıştır. 2020 yılında aynı kurumda Araştırma Görevlisi olarak göreve başlamıştır. Doktora çalışmalarına İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde, sağlık yapılarında dijital ikiz konulu araştırma alanında devam etmektedir. Akademik çalışmalarının yanı sıra Mimarlar Odası meslek çalışmalarının kadın dayanışmasını destekleyen çalışmalarda bulunmuştur.

Ar. Gör. Yağmur Aşçı

2019 yılında fakülte birinciliği ile ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü bitirdi. 2022 yılında ODTÜ Kentel Tasarım programında yüksek lisans öğrenimini 'Çocukların Mahallege Bağlılığı ile Mekan Kullanımı İlişkisi: Ankara'da Kesitsel Bir Araştırma' isimli tez çalışması ile tamamladı. Yüksek lisans öğrenimi sırasında TÜBİTAK 3501 projesi ve Belediye Hizmet Rehberleri gibi çalışmalarda proje asistanlığı yapmış olup, şuan İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde hem araştırma görevlisi olarak çalışmakta hem de doktora öğrenimine devam etmektedir. Kentel tasarım, çevresel psikoloji, çocuk mekanları, sosyal adalet ve kırsallık yazarın çalışma alanları içerisinde yer almaktadır.

Mimar Şeyma Çetin Nadas

2017 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Mimarlık mesleğine duyduğu merak ile öğrenciliği sırasında 2014 - 2016 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı'nda asistan öğrenci olarak, 2016 yılında ise DNA Mimarlık'ta stajyer mimar çalıştı. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra, 2017 - 2020 yılları arasında Norm Mimarlık'ta profesyonel meslek hayatına girdi ve liman, müze, açık hava müzesi, üniversite, hastane, konut, rezidans, konteyner kent, AR-GE merkezi, otel gibi birçok orta, büyük ölçekli projenin tasarım, ruhsat, uygulama aşamalarında proje koordinatörü olarak çalıştı. 2020 yılından beri meslek hayatına serbest mimar olarak İzmir'de devam etmektedir. Projelerinde kendi tasarımı olan sabit ve hareketli mobilyaları da üretmekte, kullanıcılara ekonomik, işlevsel ve estetik çözümler sunmayı hedeflemektedir. 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri ile İzmir Kent Konseyi, Kentel Dönüşüm Çalışma Grubu'nda ve Karşıyaka Belediyesi Deprem Hazırlık Gönüllü Mimarlar Topuluğu'nda gönüllü projelerde yer almaktadır. İzmir Mimarlar Odası üyesidir.

Doktora Arş. Mim. Gizem İçer

Lale Temelkuran Resim Atölyesi'ndeki yedi senelik resim geçmişinden sonra, İzmir Fen Lisesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programından mezun oldu. Şu anda akademik çalışmalarına İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Doktora Programı'nda devam ediyor. Eğitimi boyunca Derbent, Yenimahalle gibi dezavantajlı mahallelerde kentel ölçekte projeler ile, anı mekanları, mekânda temsiliyet, kentel aktörlerle diyaloglar gibi birçok alanda kavramsal proje üretti. 2014 Venedik Mimarlık Bienali'ne proje sunumuyla katıldı. Eczacıbaşı Yapı Ürünleri Grubu, Jotun Boya gibi kurumsal şirketlerdeki profesyonel tecrübelerinden sonra sivil toplum alanında çalışmalarına başladı. Berlin MitOst e.V. Actors of Urban Change Program kapsamında desteklenen Aylak Mutfak'ın özel sektör ayağında ve ArtsMap Network'un "Doğayla Bir" çağrısı tarafından desteklenen "Mars'a Taşınmak İster Misiniz?" projesinde eş proje yürütücüsü olarak, İzmir SKGA bünyesinde İzmir Gönüllü Yerel Değerlendirme Raporu'nda araştırmacı olarak yer aldı. Çalışmalarına kent, sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi odaklı ulusal ve uluslararası araştırma projelerinde devam etmektedir.

STÜDYO VE AR-GE SÜREÇLERİ

DANIŞMANLARI

Müge Nurgün

Müge Nurgün, Seattle/Washington eyaletinde Microsoft dahil çeşitli teknoloji şirketlerinde yazılım kalite mühendisliği ve proje yöneticiliği rollerinde 15 yıldan fazla çalıştı. Bir süre aradan sonra, gezegenimizin geleceğini ve kaynaklarını korumaya yardımcı olma tutkusunun peşinden giderek deneyimlerini dünyada olumlu bir değişiklik yapmak üzere kullanmaya karar verdi. Müge Nurgün, 6 sene evvel Harvard Üniversitesinde tamamladığı Sürdürülebilirlik Lisansüstü derecesi (MLA) sayesinde uzun zamandır çevre ve sürdürülebilirlik konusuna duyduğu tutkuyu bilgiyle pekiştirdi. Müge'nin ilgilendiği alanlar öncelikle işletmelerde ve yüksek öğrenim kurumlarında sürdürülebilirlik analizi oldu. Sabancı Üniversitesinde eğitmen olarak Executive MBA ve Professional MBA programlarında kurumsal sürdürülebilirlik derslerinde görev aldı. Daha sonra Florida ve Türkiye ekseninde bir butik sürdürülebilirlik danışmanlığı ve eğitim ajansı olan SYStained'i kurdu. SYStained'in misyonu, işletmelere, startup'lara ve tüm kuruluşlara sürdürülebilir ve döngüsel dönüşümler yönünde rehberlik etmektir. Son 3 senedir, döngüsel iş modelleri ve özellikle kentlerde ve tekstil endüstrisinde döngüsel ekonomi farkındalığı yaratmak ve eğitimler vermek üstüne çalışıyor. Tabi ki sürdürülebilir yaşam olarak görmekte. Müge, 2018'den itibaren Fort Lauderdale (Florida) şehrinin Sürdürülebilirlik Danışma Kurulu üyesi olarak çalıştı. Ayrıca Birleşmiş Milletler (BM) Derneği'nin ABD/Broward Bölgesinde BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gönüllüsü oldu. 2012'den itibaren Greater Fort Lauderdale Sister Cities International kuruluşunda Türkiye Başkanı olarak görev yaptı. Şu anda aynı kuruluşta, üye olan 17 uluslararası şehiri kapsayan kentel çevre ve dayanıklılık sorumlusu olarak devam etmekte.

Doç. Dr. Murad Tiryakioğlu

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde misafir araştırmacı olarak çalışan Murad Tiryakioğlu, lisans derecesini İktisat Bölümü'nden, yüksek lisans derecelerini İşletme ve İktisat bölümlerinden aldı. 2013 yılında doktorasını tamamlayan, 2018 yılında doçent unvanını almaya hak kazanan Tiryakioğlu'nun akademik çalışmaları yenilikçi yerli üretim ekonomisi, afet ve göç ekonomisi, yeşil işler gibi alanlara odaklanıyor. Tiryakioğlu aynı zamanda kurucusu olduğu Yerli Yeşil Yeni Platformu aracılığıyla ülkenin yerli, yeşil ve yenilikçi üretim örnekleri ve kapasitesi hakkında çok yönlü farkındalık çalışmaları yürütüyor.

Dr. Cem Türkay

Fizikçi, Fizik Öğretmeni, Yüksek Malzeme Mühendisi, Biyomedikal Doktoru Adayı. Halen, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzdoğa A.Ş.'de proje koordinatörlüğü görevine, "CARDIMED HORIZON-MISS-2022-CLIMA-01" Projesi, "Bir Kırsal Planlama Modeli Olarak Geleneksel Tarım ve Eko-Turizm Koruma-Geliştirme Bölgeleri Projesi" ve "İzmir Yenışehir Gıda Çarşısı ve Yakın Çevresinin Döngüsel Kent İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" projelerindeki görevlerini aktif olarak sürdürmektedir. İzmir Planlama Ajansı (İZPA) Vizyon ekibinde ekoloji ve planlama alanlarında projeler geliştirmektedir. Lisans ve yüksek lisans derecelerini İYTE'de tamamlamıştı ve Ege Üniversitesi Biyomedikal Teknolojiler Bölümünde doktora eğitimine devam etmektedir. Fizik, Matematik, Malzeme Bilimi ve Biyomalzemeler alanlarında dersler vermektedir.

